การสืบทอดอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ "ชอง" ผ่านพิธี *"ส่งในบ้าน"* ของชาวชอง บ้านทุ่งไก่ดัก อ.เมือง จ.ตราด*

*อภิลักษณ์ เกษมผลกูล***

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสืบทอดอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ชองในจังหวัดตราด โดยใช้กรณีศึกษาจากพิธีส่งในบ้านของชาวชอง บ้านทุ่งไก่ดัก ตำบลท่ากุ่ม อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มชาติพันธ์ชอง เป็นชนพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ในเมืองตราดมานับแต่อดีต มีหลักฐานปรากฏนับแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ เรื่อยมา มีพิธีกรรมที่สำคัญพิธีหนึ่งเรียกว่า *"บุญส่ง"* หรือ *"ส่งในบ้าน"* เป็นการประกอบพิธีกรรมเพื่อเซ่นสรวงผีบรรพบุรุษ ซึ่งผู้วิจัยพบว่าพิธีกรรมนี้ได้แสดงให้เห็นถึงการสืบทอดทอดอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ชองในจังหวัดตราดอย่างชัดเจน ทั้ง ๑) การสืบทอดอัตลักษณ์ผ่านพิธีเลี้ยงผี ที่แสดงให้เห็นถึงความผูกพันระหว่างชาวชองกับผีบรรพบุรุษ ๒) การสืบทอดอัตลักษณ์ผ่านพิธีเชิญผีสัตว์ป่า ที่แสดงให้เห็นความผูกพันระหว่างชาวชองกับป่า ๓) การสืบทอดอัตลักษณ์ผ่านพิธีรบกับผี ที่เป็นการผลิตซ้ำเรื่องเล่าสงครามในกลุ่มชอง และ ๔) การสืบทอด อัตลักษณ์ผ่านพื้นที่ประกอบพิธีกรรม ที่เป็นการประกาศอาณาเขตชาวชอง สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นการแสดงให้เห็นถึงความพยายามในการธำรงรักษา *"ความเป็นชอง"* ไว้ ขณะเดียวกันก็เป็นสายใยผูกพันลูกหลานชาวชองในปัจจุบันให้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันด้วย

---

* ปรับปรุงจากบทความเรื่อง "สงครามกับความรัก: ความขัดแย้งในการปฏิบัติตนต่อผีบรรพบุรุษในประเพณีส่งในบ้านของชาวไทยเชื้อสายชอง บ้านทุ่งไก่ดัก จังหวัดตราด" บทความนำเสนอในการประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยาครั้งที่ ๔ ประจำปี ๒๕๔๘ เรื่อง **วัฒนธรรมไร้อคติ ชีวิตไร้ความรุนแรง.** จัดโดย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร กรุงเทพฯ

** ประธานศูนย์สยามทรรศน์ศึกษา และอาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

The Maintenance of Identity of the "Chong" Ethnic Group: A Case Study from Song Nai Ban Ritual in Ban Thung Kai Dak, Amphoe Mueang, Trat Province

Aphilak Kasempholkoon

Abstract

This paper aims at examining the maintenance of the identity of the "Chong" ethnic group in Trat province in the Song Nai Ban Ritual at Ban Thung Kai Dak, Amphoe Mueang. The study reveals that the Chong, an ethnic group in Trat Province, has a significant ritual called "Bun Song" or "Song Nai Ban", a spirit worshiping ritual that shows the Chong's maintenance of identity in the following aspects: 1) the spirit food offering that indicates the relationship between the Chong and their ancestors; 2) the summonsing of wild animal spirits that expresses the relationship between the Chong and the forest; 3) the battle with spirits that reproduces the Chong's narratives of war; and 4) the ritual space and the Chong's territorial declaration. All of these aspects bring about an attempt to maintain the Chong's identity and their harmonious engagement with the generation of today.

ความนำ

"ชอง" เป็นชนเผ่าดั้งเดิมที่เร่ร่อนอยู่ในป่า การอพยพจะอพยพกันโดยมีหัวหน้าปกครอง ประกอบอาชีพทางล่าสัตว์ หาของป่าในระยะแรก ต่อมาเมื่อชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ชองก็เปลี่ยนแปลงแบบแผนดำเนินชีวิตมาตั้งหลักแหล่งอยู่กระจัดกระจายทั่วไปในภาคตะวันออก[๑] และจังหวัดเสาธง ไพลิน กำปอด และพระตะบอง ในประเทศกัมพูชา นอกจากนี้ ขจร สุขพานิช ยังกล่าวว่ายังมีชาวชองอยู่ที่ มณฑลกวางสี ประเทศจีนอีกด้วย[๒] เมื่อประมาณ ๓๐ ปีที่ผ่านมา ชาวชองในประทศไทยยังดำรงชีวิตอยู่ด้วยการหาของป่าล่าสัตว์ ตัดหวาย ทำน้ำมันยาง หาน้ำผึ้ง ทำไร่ ทำประมง ส่วนข้าวที่ปลูกนั้นเป็นข้าวไร่[**] ปัจจุบันชาวชองมีอาชีพไม่แตกต่างกับคนไทยทั่วไป

ชาวชองมีภาษาเป็นของตัวเอง แต่ไม่มีตัวหนังสือเป็นของตนเอง ในตำนานของชองว่าเมื่อต้นศาสนาพระเจ้าประทานตัวอักษรให้ทุกชนเผ่าแต่ชาวชองไปไม่ทันจึงไม่มีตัวหนังสือมาจนปัจจุบัน[๓] ภาษาชองนี้ จัดอยู่ในภาษาตระกูลภาษาออสโตรเอเชียติค (Austroasiatic) กลุ่มมอญ – เขมร (Mon – Khmer group)

---

[๑] ศาสตราจารย์ชิน อยู่ดี กล่าวว่า ชองพวกนี้เป็นพวกเดียวกับพวกชองอูด ชะอูด หรือ ชะโอจ เป็นชองที่มาจากประเทศกัมพูชานั่งเรือมาขึ้นที่ราชบุรี โดยมีเจ้าพระบดินทรเดชานุชิตเจ้าเมืองโชฎึก เป็นผู้ส่งมา เมื่อพ.ศ. ๒๓๗๖ พวกนี้ได้ขึ้นไปอาศัยอยู่ตามลำแควใหญ่ ในจังหวัดกาญจนบุรีตอนเหนือ (รายงานเสนอกองโบราณคดี กรมศิลปากร เมื่อวันที่ ๗ มกราคม ๒๕๐๖) นอกจากนี้ ส.พลายน้อย ได้กล่าวแสดงความเห็นใน **สารานุกรมประวัติศาสตร์ไทย ฉบับปรับปรุงใหม่.** (๒๕๒๗) ว่า อาชีพและความเป็นอยู่ของชองนี้คล้ายกับไทยเบิ้งที่ จังหวัดบุรีรัมย์

[๒] อ้างใน. สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดตราด. **การศึกษาประวัติ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมชาวชองในจังหวัดตราด.** (มปท. ๒๕๔๔.) หน้า ๑๒.

** บุญเดิม พันธรอบ. **การสำรวจลักษณะสังคมและวัฒนธรรมพื้นบ้านภาคตะวันออก.** ชลบุรี: โครงการวิจัยภาษาและวัฒนธรรมพื้นบ้านภาคตะวันออก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน พ.ศ. ๒๕๒๒. หน้า ๙๓.

[๓] ชิน อยู่ดี. **เรื่องเดิม.** หน้า ๓๓, ปัจจุบันได้มีการพัฒนาระบบเขียนภาษาชองขึ้น มีการสร้างตัวอักษรชอง ดูเพิ่มเติมที่ สุวิไล เปรมศรีรัตน์. "พัฒนาระบบเขียนภาษาชอง" **วารสารภาษาและวัฒนธรรม.** ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๔๓.

สาขาเพียร (Pearic branch) มักใช้กันในแถบประเทศกัมพูชา[๔]

คำว่า “ชอง” ที่ชาวชองใช้เรียกตนเองนั้น สุเรขา สุพรรณไพบูลย์ กล่าวในการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ชอง. รายงานวิจัยเสนอต่อสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๓๐ ว่า คนชอง แปลคำว่า “ชอง” ว่า “พวกเรา” และคำว่า “ชอง” ในพิธีกรรมก็แปลว่า “พวก” ในขณะที่คนไทยให้ความหมายของคำ “ชอง” ว่า *เดินงุ่มงามอย่างหมี*[๕] นัยของความหมายนี้แสดงถึงบุคลิกของชาวชองที่เปรียบกับหมี ที่ดูจะอุ้ยอ้ายและงุ่มง่าม แต่หากเมื่อใดที่มีสิ่งผิดปกติก็จะระแวดระวัง และเมื่อพบอันตรายก็พร้อมที่จะใช้เล็บและเขี้ยวอันแหลมคมจัดการกับศัตรูในทันที[***] ส่วนรูปร่างลักษณะของชาวชองนั้นตัวเล็กกว่าคนไทยเล็กน้อย ผิวดำแดงไม่ถึงกับดำสนิท เส้นผมหยิกขอดติดหนังศีรษะ ศีรษะด้านบนตัด ใบหน้ารูปสี่เหลี่ยม หน้าผากกว้างเถิก คางเหลี่ยม ขากรรไกรกว้าง จมูกแบนใหญ่ไม่โด่ง ปากหนา ตาโปนใหญ่คิ้วดก[๖] ลักษณะนี้คล้ายกับพวก ไมโครนีเชีย (Micronesian) ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยที่หลงเหลือในเอเชียอาคเนย์ และเมลานีเชีย (Melanesian)[๗]

---

[๔] สุจริตลักษณ์ ศรีผดุง. “ภาษาต่างๆ ในตระกูลออสโตรเอเชียติค” **วารสารภาษาและวัฒนธรรม.** ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๒๔. หน้า ๕๘. ดูเพิ่มเติมใน สุริยา รัตนกุล. “ภาษาตระกูลออสโตรอาเซียติคในประเทศไทย” วารสารภาษาและวัฒนธรรม ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๒๙.

[๕] กรรณิการ์ เกนิกานนท์. **ชอง.** (กรุงเทพฯ: บรรณกิจ, ๒๕๒๒.) หน้า ๔. ส่วนในหนังสือ **การศึกษาประวัติ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวชองในจังหวัดตราด** ของสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดตราด กล่าวว่า ชาวชองเรียกตัวเองว่า ตำเหร็ด หรือสำเหร่ (Tamret or Samre) แต่ความจริงแล้ว สำเหร่ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์อีกชาติหนึ่งต่างหากกัน ปัจจุบันอาศัยอยู่มากที่ ต.ด่านชุมพล อ.บ่อไร่จังหวัดตราด มีภาษาพูดที่ต่างกันด้วย ดังที่ชาวชองมีสำนวนพูดว่า “สำเหร่หาบปี๊บ ชองหาบถัง”

*** **เรื่องเดิม.** หน้า ๕.

[๖] **เรื่องเดิม.** หน้า ๗.

[๗] บุญเดิม พันธอบ. **การสำรวจลักษณะสังคมและวัฒนธรรมพื้นบ้านภาคตะวันออก.** ชลบุรี: โครงการวิจัยภาษาและวัฒนธรรมพื้นบ้านภาคตะวันออก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน พ.ศ. ๒๕๒๒. หน้า ๙๓.

เรื่องราวของกลุ่มชาติพันธุ์ “ชอง” (Chong) นั้น ชาวชองเล่าประวัติศาสตร์ของตนเองว่า *“ก่อนเกิดเป็นมนุษย์นี่ชองเกิดมาจากท้องวัว สมัยพระเจ้าตาก พม่าบุกมาถึงเมืองจันท์ เจอคนไทยก็จะฆ่า แต่มาเจอชองไม่ได้พูดภาษาไทยก็เลยไม่ฆ่า ยกทัพกลับ”*[๘] บางคนก็กล่าวว่า *“เมื่อพระเจ้าตากสินเสด็จไปที่เมืองจันทบุรี บรรพบุรุษของพวกเขาก็ได้อาสากู้ประเทศด้วย”*[****] บ้างก็ว่า *“ชาวชองสืบเชื้อสายมาจากพระนางกาไว”* นอกจากนี้ยังกล่าวถึงคำทำนายในอนาคตไว้ด้วยว่า *“ปีจอล่อกุน ผู้มีบุญจะเข้าเมือง.... มีทางไม่มีคนจะเดิน... ข้าวจะยากหมากจะแพง... ที่ลุ่มจะกลายเป็นที่ดอน....ครกจะออกราก สากจะออกใบ ต้นตระไคร้จะออกดอก... สิ้นปู่ย่าตายายแล้วยักษ์ตาโตมันจะมากินคน.... ของไม่เคยเห็นก็จะได้เห็น..”*[๙] ส่วนหลักฐานทางประวัติศาสตร์เท่าที่มีอยู่พบว่า ชาวชองได้รับการกล่าวถึงครั้งแรกโดย จิวต้ากวน ราชทูตจีน กล่าวถึง “ชอง” ในบันทึกที่เขียนขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๘ ว่า[๑๐] ในประเทศกัมพูชาครั้งนั้น มีคนป่าพวกหนึ่งคนพวกนี้มาจากแถบภูเขา รวมกันอยู่เป็นเผ่าหนึ่ง ต่างหากมีพวกเรียกพวกนี้ว่า “ชองชีขะโมย” เมื่อพาเข้าไปในหมู่บ้าน คนป่าพวกนี้ไม่กล้าออกมาแสดงตน ถึงกับว่าพวกนี้คล้ายสัตว์ จึงซื้อขายคนป่าพวกนี้ด้วยราคาไม่มากนัก คนพวกนี้ได้แต่นั่งและนอนอยู่ใต้ถุนบ้าน เมื่อถึงคราวจะไปรับใช้พวกชองจึงจะขึ้นบนบ้าน แล้วคุกเข่าลงหมอบกราบก่อนที่จะเดินต่อไป ในบันทึกของจิวต้ากวนยังได้บรรยายถึงสถานะอันเลวร้ายของพวกชองไว้อีกมาก นอกจากนี้เขายังกล่าวว่ายาพิษของพวกนี้ร้ายมาก พวกนี้มักจะฆ่ากันแม้จะเป็นพวกเดียวกัน อย่างไรก็ดีเรื่องการดูถูกชาวชองของคนเขมรนั้น ในปัจจุบันก็ยังคงค่านิยมนี้อยู่ ยังคงดูถูกว่าเป็นชาวป่าชาวดอย จนเกิดสำนวนว่า *“เธวอะ อะเวย โดจ เจีย จวง”* (ทำอะไรเหมือนคนชอง) เป็นสำนวนที่ใช้ว่าคนที่ทำอะไรไม่ถูกต้อง ซึ่งเขมรถือว่าเป็นคำดูถูก

---

[๘] อรสม สุทธิสาคร. “ชอง: ตำนานชนพื้นเมืองภาคตะวันออก” **ชีวิตจากเงาเวลา.** (กรุงเทพฯ: ต้นอ้อ, ๒๕๓๓.) หน้า ๑๘๗.

**** ชิน อยู่ดี. **เรื่องเดิม.** หน้า ๓๕.

[๙] “บนเส้นทางต่างสายในเมืองจันท์” **นิตยสาร อสท.** พฤษภาคม ๒๕๔๒. หน้า ๖๔

[๑๐] อ้างใน ชิน อยู่ดี. “ไทยเผ่าชองที่จันทบุรี”. **ดำรง.** ฉบับที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๑๘ หน้า ๓๕–๓๖. ดูเพิ่มเติมใน จิ๋วตักก่วง, ปะแดงมหาบุญเรือง คัชมาย์ (แปลและเรียบเรียง). **จดหมายเหตุ เรื่อง ชาวเมืองเจนละ.** (สุรินทร์: อาศรมภูมิปัญญาและศูนย์เครือข่ายการเรียนรู้ สถาบันราชภัฏสุรินทร์, มปป).

เพราะถ้าเขาถูกเรียกว่า “อาจวง” (อ้ายชอง) เขาจะโกรธมาก[๑๑] นักโบราณคดีและนักมานุษยวิทยาสันนิษฐานว่า “ชอง” อาจเป็นทาสส่วนสำคัญของอาณาจักรกัมพูชายุคสังคมทาสนครธม คือกำลังที่ผลิตและสกัดหิน ขนหิน สร้างเทวสถานน้อยใหญ่ภายใต้การควบคุมของหัวหน้างาน สถาปนิกและช่างสลักฝีมือดีชาวเขมร[๑๒] อย่างไรก็ตาม แม้ว่าชาวเขมรจะดูถูก “ชอง” เพียงใดหากแต่พวกชองก็ยังคงมีศักดิ์ศรี ดร. ดูฟอสเซ พบว่า ชาวชองในเขมรเรียกตัวเองว่า **มโนะห์** และ**มนิก** (Manoh, Manik) ก็มี ซึ่งจิตร ภูมิศักดิ์ เชื่อว่า คำสองคนนี้แปลว่า **“คน”** เพราะลักษณะเป็นคำในตระกูลภาษามอญ-เขมร เหมือนกับที่พวก “เงาะ” ที่พัทลุง ตรัง เรียกตัวเองว่า “เมนิก - เมนิ” ที่แปลว่า คน[๑๓] ส่วนในเอกสารรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพบเรียกว่า **“ข่าชอง[๑๔]”**

เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๗ บาทหลวงมงเซเญอร์ ปาลเลกัวซ์ ได้บันทึกไว้ว่า ทาง *ทิศเหนือของจังหวัดจันทบูร กล่าวกันว่ามีภูเขาล้อมรอบเป็นวงกลมทีเดียว เป็นที่ตั้งถิ่นที่อยู่อาศัยของชนเผ่าชอง ซึ่งรักษาเส้นทางเข้าออกตามช่องเขาทุกด้านไว้อย่างหวงแหน จะยอมให้บุคคลภายนอกผ่านเข้าไปได้ก็แต่เฉพาะผู้ที่ติดต่อทำมาค้าขายเล็กๆ น้อยๆ ที่คาดว่าจะไม่เป็นภัยแก่พวกเขาเท่านั้น พวกชองเคารพในตัวหัวหน้าเผ่ามาก หัวหน้าเป็นผู้มีอำนาจเด็ดขาด สั่งให้ดำเนินการตามกฎและประเพณีโดยเคร่งครัด กฎหมายของเผ่าชองนี้กล่าวกันว่าเข้มงวดนัก แต่ไม่ค่อยมีการละเมิดเท่าใดเลย*[๑๕] พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ถึงไว้ใน **เสด็จประพาสจันทบุรี** เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๙ ความว่า *“เร่วกระวานนี้มีแถวป่าสีเซ็นต่อเขตแดนกับเมืองพระตะบองมีชนชาติหนึ่งเรียกว่าชอง อยู่ในแถบป่าสีเซ็น พูดภาษา*

---

[๑๑] ม.ศรีบุษรา. “ชอง” **ที่ระลึกในพิธีเปิดหอสมุดแห่งชาติ รัชมังคลาภิเษก จันทบุรี.** วันพฤหัสบดีที่ ๙ สิงหาคม ๒๕๓๓. หน้า ๑๕๑.

[๑๒] จิตร ภูมิศักดิ์. **ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ ฉบับสมบูรณ์.** พิมพ์ครั้งที่ ๔. (กรุงเทพฯ: ศยาม,๒๕๔๐.) หน้า ๒๙๔. นอกจากนี้จิตรยังชื่อว่า ชอง ก็คือ คนกูย หรือกุย นั่นเอง

[๑๓] **เรื่องเดิม.** หน้า ๒๙๕.

[๑๔] **เรื่องเดิม** หน้า ๒๙๔.

[๑๕] มงเซเญอร์ ปาลเลกัวซ์. สันต์ ท. โกมลบุตร (แปล). **เล่าเรื่องกรุงสยาม.** กรุงเทพฯ:

หนึ่งต่างหากคล้ายๆ กันกับภาษาเขมร ชอบลูกปักและของทองเหลืองเหมือนอย่างกะเหรี่ยงเมืองกาญจนบุรี เป็นกองเร่ส่วยกระวานขึ้นเมืองจันทบุรี กับไทยบ้าง กับญวนบ้าง[๑๖]" ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๔ มองสิเออร์ เอเตียนน์ เอโมนิเอร์ (Etienne Aymonier) เขียนหนังสือเรื่องแคมโบช (Le Cambodge) กล่าวถึงเมืองจันทบุรีว่าผู้สร้างเมืองชื่อ "หาง" หรือ "แหง" (Hang) คนพื้นเมืองเป็นชอง[๑๗]

ด้วยเหตุนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่า "ชอง" เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เก่าแก่ชาติพันธุ์หนึ่งในภาคตะวันออกโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่จังหวัดจันทบุรีและตราด อย่างไรก็ตาม เมื่อความเจริญทางการคมนาคม การศึกษา และเทคโนโลยี หลั่งไหลเข้ามาสู่พื้นที่ชนบทมากขึ้น จึงทำให้วิถีชีวิตของชาวชองเปลี่ยนไปและมีความเป็นอยู่ใกล้เคียงกับชาวไทยในจังหวัดจันทบุรีและตราด กระนั้นก็ดี ชาวชองยังมีพิธีกรรมที่สำคัญพิธีหนึ่งเรียกว่า "ส่งในบ้าน" เป็นพิธีกรรมสำคัญที่ชาวชองให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งเนื่องจากเป็นการเลี้ยงผีบรรพบุรุษประจำปีของหมู่บ้าน ซึ่งพิธีกรรมนี้ได้แสดงให้เห็นถึงความพยายามในการธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเองไว้ ผู้วิจัยจึงจะได้มุ่งศึกษาการสืบทอดอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ของในจังหวัดตราด ผ่านพิธีกรรมดังกล่าว โดยใช้พิธีกรรมส่งในบ้าน ที่จัดขึ้นเมื่อวันที่ ๑๑ - ๑๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๗ ของชาวบ้านทุ่งไก่ดัก ตำบลท่ากุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดตราด เป็นกรณีศึกษา และจะได้นำเสนอเป็นประเด็นสำคัญดังนี้

๑. ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ "ชอง" ในเมืองตราด

๒. คติเรื่อง "บุญส่ง": คติพื้นเมืองของชาวจันทบุรีและตราด

๓. ประเพณี "ส่งในบ้าน": มงคลพิธีของสังคมชองในเมืองตราด

๔. "ผีเดียวกัน พวกเดียวกัน": การสืบทอดอัตลักษณ์ "ชอง" มุมมองผ่านพิธีส่งในบ้าน

---

[๑๖] พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. **เสด็จประพาสเมืองจันทบุรี.** พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายขนบ บุปผเวส เป็นกรณีพิเศษ ณ เมรุวัดราษฎร์บำรุง อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี วันที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๔๖. หน้า ๓๗.

[๑๗] ม.ศรีบุษรา. "วิเคราะห์เรื่องเมืองจันทบุรี" **ที่ระลึกในพิธีเปิดหอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก จันทบุรี.** วันพฤหัสบดีที่ ๙ สิงหาคม ๒๕๓๓. หน้า ๒๙.

๑. ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ “ชอง” ในเมืองตราด

เรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ชองที่เมืองตราดนั้น พระยาตรังคภูมาภิบาล อดีตผู้ว่าราชการเมืองตราด ได้สำรวจพบที่บ้านด่านชุมพลซึ่งไกลจากคลองห้วยแร้งประมาณ ๕๐๐ เส้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๒ โดยกล่าวไว้ในหนังสือรายงานการตรวจการเมืองระยองแลเมืองตราด กราบทูลพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ไว้ดังนี้[๑๘]

.....ราษฎรเปนชองมีเขมรแลลาวบ้างเล็กน้อยการหาเลี้ยงชีพ มีการทำนาบ้างเล็กน้อยไม่ใคร่จะพอเพียงกัน เพราะไชยภูมิพื้นที่ของพวกชองชอบตั้งอยู่ชายเนินริมมาบซึ่งมีทุ่งนาเล็กน้อย พวกชองเหล่านี้เมื่อหมดเทศกาลทำนาแล้วชอบประพฤติเข้าป่าหาไม้หอมแลกระวานเปนพื้น พวกเหล่านี้พิเคราะห์ดูแม้นพวกเขมรปลายเขตร์อำเภอท่าหลวงซึ่งติดต่อกันบ่อไพลิน ถ้าเกิดเจ็บไข้อะไรขึ้น แล้วก็ชอบทิ้งบ้านเรือนหนีเหมือนกันไปหาที่พักอื่นปลูกใหม่ต่อไป ข้าพระพุทธเจ้าจึงได้แนะนำชี้แจงว่าถิ่นฐานบ้านเรือนซึ่งเขาตั้งภูมิลำเนาดังที่ได้ตรวจเห็นมาแล้วนี้เปนพื้นที่กลางป่าระหว่างเขาระหว่างเนินจะหาที่โค่นสร้างทำนาก็ไม่ใคร่จะมี ครั้นจะสร้างสวนปลูกผลไม้ เมื่อผลไม้เปนผลแล้วก็ไม่มีที่จะจำหน่ายขายเพราะเปนที่ป่าดอน ให้ย้ายครอบครัวไปอยู่ริมคลองห้วยแร้งซึ่งเปนที่อุดมดีจะทำสวนหรือทำนาก็มีที่ปลูกสร้างได้พวกราษฎรเหล่านั้นทั้งหมดพากันร้องว่าพวกเขาเหล่านั้นเปนคนเคยอยู่ป่าดอนไม่เคยอยู่ใกล้ริมน้ำคลอง มีความกลัวเกรงว่าจะผิดน้ำบ้าง ผิดผีบ้าง พวกเหล่านี้ออกจะถือผีเคร่งมาก ข้าพระพุทธเจ้าจึงได้แนะนำให้หลวงพลกำนันหาพื้นดินที่ห้วยแร้งตั้งบ้านเรือนดูก่อนเพื่อราษฎรเหล่านั้นจะได้คุ่นเคยแลเปนตัวอย่างต่อไป.....

ต่อมาในราว พ.ศ. ๒๔๗๔ พระบริหารเทพธานี อดีตผู้ว่าราชการเมืองตราด ได้เรียบเรียงหนังสือ ประวัติจังหวัดตราด ขึ้นและกล่าวถึง กลุ่มชาติพันธุ์ชองในเมืองตราด ไว้ว่าชาวชองเหล่านี้เป็นชนพื้นเมืองของจังหวัดตราดมาแต่เดิมมิได้อพยพมาจากที่อื่น ส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานบริเวณเชิงเขาบรรทัดใกล้ชายแดนไทย –

[๑๘] หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.๓๕๘. เรื่องเจ้าคุณเทศาตรวจการเมืองระยองแลเมืองตราด. (ร.ศ.๑๒๘).

กัมพูชา นับถือพระพุทธศาสนาควบคู่ไปกับการนับถือผีบรรพบุรุษ[๑๙]

ชองเป็นมนุษย์ชาติหนึ่ง มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดนี้มาแต่เดิม แต่มักมีภูมิลำเนาอยู่ตามชายแดนแลเชิงเขาไม่ได้อพยพมาแต่อื่น ...เขาไม่มีหนังสือ ใช้หนังสือไทยเป็นพื้น นับถือพุทธศาสนา ได้บวชเรียนอย่างไทย นอกจากนับถือพุทธศาสนาแล้ว ยังนับถือผีทุกคนทั้งชายแลหญิง ได้เลี้ยงสุกรไว้แทบทุกบ้าน เพื่อแก้บนผี ถ้าสุกรโตขึ้นเจ้าของจะขายก็ต้องหามาเลี้ยงใหม่จึงจะขายตัวโตได้ แม้เมื่อใครป่วยไข้พากันถือว่าผิดผี ผีมาลงโทษต้องบนผี เมื่อหาย แก้บนโดยเอาหมูและเหล้ามาเซ่นผี บางบ้านต้องแก้บนทั้งยังป่วยอยู่

ส่วนที่ตั้งถิ่นฐานของชองในเมืองตราดนั้น ในสมัยของพระบริหารเทพธานี (พ.ศ. ๒๔๗๔) พบว่าท้องที่อำเภอเขาสมิงเป็นที่อยู่ของชาวชองเกือบทุกตำบล ตำบลที่มีชองมากที่สุด คือตำบล **เขาสมิง** กับตำบล**ท่าโสม** ส่วนในเขตอำเภอเมืองที่มีมากสุดคือ ตำบล**ท่ากุ่ม**[๒๐]

ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๘๔ นายอาร์ บาร์ราคาท์ นักมานุษยวิทยาผู้ศึกษากลุ่มชาติพันธุ์สำเหร่ หรือ พอร์ (Les Samre ou Por) พิมพ์ใน **Bulletin de l' ecole francaise extome-Orient XLI** ค.ศ.๑๙๔๑ แบ่งพวกชองในเขมรเป็น ๓ พวก คือ พวกสำเหร่ พอวพอร์ และพวกสะออก (Sa-Och) ในคราวนั้น นายบาราคาร์ ได้บันทึกการสำรวจหมู่บ้านชองในจังหวัดจันทบุรีและตราดไว้ โดยเฉพาะเมืองตราดนั้นพบหมู่บ้านสำคัญของชองดังนี้[๒๑]

๑. San houm Phon	บ้านด่านชุมพล ตำบลด่านชุมพล อำเภอบ่อไร่
๒. Ta Phit	บ้านปากพีด ตำบลห้วยแร้ง อำเภอเมืองตราด
๓. Chang Kleu	บ้านฉางเกลือ ตำบลห้วยแร้ง อำเภอเมืองตราด
๔. Thung Kadak	บ้านทุ่งไก่ดัก ตำบลท่ากุ่ม อำเภอเมืองตราด

---

[๑๙] พระบริหารเทพธานี. "ประวัติจังหวัดตราด" **นาวิกศาสตร์** ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๗-๙ กรกฎาคม ๒๔๗๘ หน้า ๓๙.

[๒๐] พระบริหารเทพธานี. เรื่องเดิม. หน้า ๓๙.

[๒๑] ชิน อยู่ดี. "ไทยเผ่าชองที่จันทบุรี". **ดำรง.** ฉบับที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๑๘ หน้า ๓๕–๓๖.

๕. Khlong Seng et Sok บ้านคลองแสง ตำบลด่านชุมพล อำเภอบ่อไร่
๖. Ban Ko บ้านฆ้อ ตำบลวังตะเคียน อำเภอเขาสมิง

อย่างไรก็ตาม จากการสำรวจของสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดตราดครั้งล่าสุดนั้น (พ.ศ. ๒๕๔๔) พบว่ามีชาวชองตั้งถิ่นฐานผสมกลมกลืนอยู่ใน ๙ หมู่บ้านของจังหวัดตราดโดยอยู่กระจัดกระจายตามหมู่บ้าน ตำบลและอำเภอต่างๆ ดังนี้

๑. บ้านทุ่งไก่ดัก	หมู่ ๔	ตำบลท่ากุ่ม	อำเภอเมืองตราด
๒. บ้านฆ้อ	หมู่ ๒	ตำบลวังตะเคียน	อำเภอเขาสมิง
๓. บ้านศรีบัวทอง	หมู่ ๓	ตำบลวังตะเคียน	อำเภอเขาสมิง
๔. บ้านด่านชุมพล	หมู่ ๑	ตำบลด่านชุมพล	อำเภอบ่อไร่
๕. บ้านคลองแสง	หมู่ ๓	ตำบลด่านชุมพล	อำเภอบ่อไร่
๖. บ้านปะเดา	หมู่ ๖	ตำบลนนทรีย์	อำเภอบ่อไร่
๗. บ้านสระใหญ่	หมู่ ๒	ตำบลนนทรีย์	อำเภอบ่อไร่
๘. บ้านมะม่วง	หมู่ ๓	ตำบลนนทรีย์	อำเภอบ่อไร่
๙. บ้านหนองไม้หอม	หมู่ ๕	ตำบลช้างทูน	อำเภอบ่อไร่

นอกจากนี้ ภาษาชองยังได้เข้ามามีอิทธิพลต่อชื่อหมู่บ้าน ตำบล คลอง ในจังหวัดตราดด้วย เพราะปรากฏว่า หลายตำบล หลายหมู่บ้าน มีชื่อเป็นภาษาชองอาทิ

บ้านชำราก	ตรงกับภาษาชองว่า	บ้านชำร๊าด	แปลว่า	บ้านตะกั่ว
บ้านตะกาง[๒๒]	ตรงกับภาษาชองว่า	บ้านต๊ากาง	แปลว่า	บ้านเดือนหงาย
บ้านจันทิ	ตรงกับภาษาชองว่า	บ้านจันทิ	แปลว่า	บ้านลูกพรวด
บ้านโอบยาง	ตรงกับภาษาชองว่า	บ้านโรบยาง	แปลว่า	บ้านกอดกันร้องไห้
บ้านระเว้	ตรงกับภาษาชองว่า	บ้านเหละเว	แปลว่า	บ้านสะตอ

[๒๒] คำว่า “ตะกาง” นี้ ตรงกับภาษาถิ่นจังหวัดตราดด้วย หมายถึงอุปกรณ์สำหรับดักจระเข้ เป็นเบ็ดขนาดใหญ่ทำจากเหล็กมีสามง่าม ใช้สำหรับเกี่ยวตัวเบ็ดให้ลอยเหนือน้ำ เมื่อจระเข้มากินเบ็ดก็จะติดกับดัก

บ้านตกแหลก ตรงกับภาษาชองว่า บ้านโต๊แหลก แปลว่า บ้านหัวไก่[๒๓]

๒. คติเรื่อง “บุญส่ง” : คติพื้นเมืองของชาวจันทบุรีและตราด

“บุญส่ง” เป็นชื่อเรียกประเพณีพื้นบ้านของชาวจันทบุรีและตราด คำว่า **“ส่ง”** ในที่นี้มี ๒ ความหมาย **“ส่ง”** แรก คือ **“ส่ง”** เอาความไม่ดี สิ่งชั่วร้ายออกไปให้พ้นจากหมู่บ้าน ส่วน **“ส่ง”** ที่สอง คือ การทำบุญประเพณีที่เริ่มทำจากหมู่บ้านที่ไกลจากปากคลองหรือทะเลมากที่สุดก่อนแล้วจึง **“ส่ง”** ต่อให้กับหมู่บ้านที่ติดต่อกันทำบุญ **“ส่ง”** กันต่อๆ มา จนกระทั่งถึงหมู่บ้านที่ติดกับปากคลองก็จะทำพิธี **“ส่ง”** ออกทะเล ถือเป็นอันเสร็จสิ้นการ **“ส่ง”** อย่างก็ตามจะเห็นได้ว่าชื่อพิธีที่เห็นในปัจจุบันนั้นได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนาด้วยคือคำว่า “บุญ” และไม่ค่อยปรากฏคำชองในพิธีกรรมเท่าใดนัก

การทำพิธีส่งในบ้าน หรือ บุญส่งของชาวตราดนั้น ชาวบ้านจะมีการนัดหมายกันหลังจากทำบุญสงกรานต์ (เดือน ๕) หรือหลังจากพิธีทอดผ้าป่าในคืนวันลอยกระทง (เดือน ๑๒) แล้วมอบหน้าที่ให้แก่ไวยาวัจกร หรือบุคคลอื่นที่เหมาะสมนิมนต์พระและบอกต่อ ๆ กันไปจนทั่วหมู่บ้าน เมื่อถึงวัน ทำบุญชาวบ้านจะเตรียมอาหารคาวหวาน ดอกไม้ธูปเทียนไปยังสถานที่ที่นัดหมายซึ่งบางชุมชนเช่นที่ตำบลท่าพริกจะมีการปักธงจระเข้เป็นเครื่องหมายด้วย จากนั้นทำพิธีทางสงฆ์ ตักบาตร ถวายทานแด่พระสงฆ์ กรวดน้ำเหมือนทำบุญทั่วไป หลังจากเสร็จพิธีทางสงฆ์แล้วชาวบ้านจะทำพิธีแห่เรือมีการตีไม้ล่อนำขบวนไปยังห้วย หนอง คลอง บึง เมื่อเสร็จพิธีปล่อยเรือ (เรือทำด้วยกาบหมากขดหัวท้ายให้เป็นรูปคล้ายเรือ ใส่ดอกไม้ ธูปเทียน อาหารคาวหวาน หัวหอม กระเทียม เกลือ พริก เป็นต้น) อุทิศส่วนบุญกุศลให้แก่ผีป่า ผีโป่ง ผีทุ่ง ผีนา พร้อมกับฝากโรคภัยไข้เจ็บทั้งหลายไปกับเรือ หลังจากนั้นจะกลับมายังสถานที่ทำบุญเพื่อรับประทานอาหาร เป็นอันเสร็จพิธี พิธีนี้มีคำบูชาและแผ่ส่วนกุศลดังนี้

---

[๒๓] ที่ชื่อ “หัวไก่” นั้น เพราะแต่ก่อนเป็นดงเสือ ใครจะไปหาของป่าต้องมีผู้มีภูมิรู้ไปด้วยเรียกว่า **“สมุน”** เพราะเป็นธรรมเนียมว่าเมื่อไปถึงท่าใหญ่ซึ่งติดต่อกับบ้านตกแหลก จะต้องเอาข้าว ไก่ และสุรา มอบให้แก่สมุนนำไปเซ่นบวงสรวง เมื่อเข้าไปในป่าจึงจะปลอดภัย

บุญนี้ที่ข้าทำ ขอให้เป็นข้าวน้ำ เครื่องพิจารณา สู่วิมานทอง เรืองรอง โสภา พบทั้งนางฟ้า วันหนึ่งประมาณ ศีลทานดังนี้ ขอให้ศีลธรณี ถึงบิดามารดา ฝูงเปรตทั้งหลาย นรกอสุรกาย กุ้งเล็ก ปลาน้อย ปลาโต ปูหอย ใหญ่น้อยเรืองรอง ขอให้ตั้งใจปอง รับเอาส่วนบุญ อินทรกาเทวา ทุกชั้นพรหมา ท้าวเวสสุวัณ พระอินทร์ พระศุกร์สาลี อีก พระยมพระกาฬ จตุโลกบาลทั้ง ๔ ครุฑ นาค นาคีกินนรี คนพาลขออย่าได้พบ ขอจงประสบ พบท่านผู้ดีที่มีปัญญา ทานของข้านี้ ขออย่าได้สิ้นที่ ความยากเข็ญใจ ขออย่าได้เกิดมี ขอให้เป็นเศรษฐี มนตรีเจ้าพระยา

เดชะ กุศลพ้นจตุรา ขอให้ตัวข้าไปเกิดทันพระศรีอาริย์ ยังมีสัตว์อีกหมู่เที่ยวอยู่เวียนว่าย เกิด แก่ เจ็บ ตาย อยู่ในวัฏสงสาร ได้ชื่อว่าห่า อย่ามาเบียดผลาญ ก่อความรำคาญ ระรานรบกวน วันนี้พวกข้าเจตนาร่วมกัน ได้นำอาหารคาวหวานล้วน ๆ เชิญท่านมารับ ข้าวกับทั้งมวลทุกสิ่งสมควร มารับเอาไป แล้วอย่ากังวล ทำให้คนวุ่นวาย ทั้งเด็กผู้ใหญ่ จงไปถิ่นฐาน บรรดาพวกข้า นายบ่าวทั้งนั้น เร็วพลันลนลาน ซมซานรีบไป ผีทุ่ง ผีนา ผีป่า ผีโป่ง ทั้งผีตายโหง ทั้งสิ้นทั้งหลายต่าง ๆ อย่าช้า รับอาหารไป เร็ว ๆ ไว ๆ จงไปรีบไป ลงเรือนาวาจัดหาไว้ให้เครื่องเสาเพลาใบ แต่งไว้หราหรู ให้ท่านทุกผู้ ทุกตน ทุกผู้ ไต้ก่งจุ้นจู้ วิ่งอู้ออกไป คะชาอะโมมะหิ โอกาเสติ ตะถานิ อัปเปหิไป สุขสบายทั่วกันพวกข้าอยู่หลังมุ่งหวังสุขสันต์ กุศลสรรค์สร้าง สู่ทางนิพพาน ให้พ้นสงสาร เป็นสุขเกษมใจ อันตัวข้านี้มีศรัทธาเลื่อมใสได้สร้าง กุศลไว้ในกาลวันนี้ โดยมีมโนนัย หวังเป็นปัจจัย แห่งพระนิพพาน แม้นยังไม่สำเร็จ ข้าขอเข้าเขต พระเมตตรัยญาณ เกิดชาติต่อไปขอให้เกิดในพุทธกาล ขอถึงซึ่งนิพพาน นะปัจจะโยโหตุฯ[๒๔]

การทำบุญส่งนี้แต่ละหมู่บ้านจะเลือกทำเฉพาะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของหมู่บ้าน วันและ ๑ แห่ง โดยมีข้อสังเกตว่ามักเลือกประกอบพิธีกรรมบริเวณสถานที่ที่ไกลจากปากคลองก่อนแล้วทำส่งต่อมาจนกระทั่งถึงสถานที่ที่ใกล้กับปากคลองเป็นแห่งสุดท้าย พิธีบุญส่งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงความกตัญญูกตเวทีแก่ภูตผีที่สิงสถิตตามต้นไม้ ผีทุ่ง ผีนา ที่ช่วยคุ้มครองรักษาให้ชาวบ้านอยู่ร่มเย็นเป็นสุข ทำมาหากิน

---

[๒๔] นางกิมโซ๊ะ ขำสม. อายุ ๗๒ ปี บ้านเลขที่ ๖๐/๑ หมู่ ๖ ต.ท่าพริก อ. เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๔๗

เจริญงอกงาม ปราศจากภัยพิบัติทั้งปวง รวมทั้งสร้างความเป็นสิริมงคลและป้องกันสิ่งร้ายที่จะเข้ามาในหมู่บ้าน อย่างไรก็ตามพิธีนี้พบว่ามีทำเกือบทุกหมู่บ้านในจังหวัดตราด ทั้งในกลุ่มไทยและกลุ่มชอง เช่นเดียวกับที่จังหวัดจันทบุรีที่มีประเพณีบุญส่งนี้ทั้งในชุมชนไทยและชุมชนชอง

ศาสตราจารย์ชิน อยู่ดี บันทึกไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๑ ว่า[๒๕] เมื่อถึงเดือน ๕[๒๖] ชาวชองที่อ.มะขาม จ.จันทบุรี จะทำ “บุญส่ง” เพื่อให้ผีนำเอาโรคภัยไข้เจ็บไปให้พ้นหมู่บ้าน ก่อนวันทำบุญส่ง ๑ วัน จะมีพิธีเรียกว่า “เก็บข้าหลวง” วันนั้นจะมีชาย ๔ คน แต่งกายด้วยผ้าสีแดง โพกศีรษะ สวมมงคล มือถืออาวุธและถือพาน ชายทั้ง ๔ นี้ สมมติว่าชื่อ **นายพุด นายซะ นายนะ นายโส** ชายทั้งสี่คนนี้จะเข้าไปถามบ้านทุกหลัง จะพูดกับคนในบ้านว่า *“ฉันมานานแล้ว มีอะไรขอกินบ้าง”* คนในบ้านก็จะตอบว่า “ดีแล้ว จะกินอะไรก็หยิบกินเอง” คนทั้ง ๔ ก็หยิบกินกันตามชอบใจ ก่อนจะออกจากบ้านจะเอาไข่คลึงที่ขา แขน และหัวเข่าของเจ้าของบ้าน และจะผูกด้ายสายสิญจน์ไว้ที่ข้อมือเด็กอายุไม่เกิน ๓ ขวบ แล้วคลึงลงไปที่ปลายเท้าบอกว่า *“ไปละความเจ็บอย่าได้ความไข้อย่ามี”* นายพุด นายซะ นายนะ นายโส จะหาบของที่ไปได้มาจากบ้านทุกหลังใส่กระบุงจนเต็ม ทั้ง ๔ คนไม่เข้าบ้านคงค้างในป่า และช่วยกันทำเกวียน[๒๗] วันรุ่งขึ้นมีพิธีทำบุญที่เสาธง ชาวบ้านก็มาประชุมกันเพื่อทำบุญ นายพุด นายซะ นายนะ นายโส ก็จะมาที่ทำบุญ ลากเกวียนมาด้วย เมื่อตักบาตรแล้ว ชาวบ้านก็จะช่วยกันเอาไม้มาทำแหลนและควายใส่ลงไปในเกวียนด้วย พวกที่มาทำบุญจะช่วยกันสาดข้าวสารไปยังคนทั้ง ๔ ชาวบ้าน ๔ คนจะยิงปืนกันคนละ ๔ - ๕ นัด

---

[๒๕] ชิน อยู่ดี. “ไทยเผ่าชองที่จันทบุรี” **ดำรง** ฉบับที่ ๒ เดือน พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๑๘

[๒๖] ในหนังสือ **ประเพณีชอง** ของ พระครูธรรมสรคุณ (เขียน ขนฺธสโร) กล่าวว่า ทำพิธีบุญส่งในวันพระขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนยี่ หรืออาจกำหนดเอาวันหลังจากที่เก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว นอกจากนี้ยังกล่าวอีกว่า ขนมในพิธีกรรมที่สำคัญคือ **ข้าวหลาม**

[๒๗] ในปัจจุบัน ชาวชองไม่รู้จัก นายพุด นายซะ นายนะ นายโส แล้วแต่เรียกว่า “นายผี” หรือ “นายจตุบาล” บางชุมชนเรียกเป็นภาษาชองว่า **“คา นะ ทู น่าย คา มูน”** แปลว่า คณะพวกข้าหลวง หรือคณะยมทูตและบริวาร และ “การเก็บข้าหลวง” ก็เปลี่ยนมาทำในวันทำพิธีบุญส่ง หลังจากพระฉันเช้าเสร็จและสวดมนต์ให้พร ขณะที่ชาวบ้านกำลังกรวดน้ำ “นายผี” ทั้ง ๔ คนก็จะเดินมา นอกจากนี้ยังมีการจัดทำบัญชีทรัพย์สินสิ่งมีชีวิตทั้งที่ตายแล้วและที่มีชีวิต โดยแทนด้วยก้านกะพ้อ ใส่ลงในเกวียน

แล้วร้องว่า *"โรคภัยไปเถิด ผีไปเถิด ขอให้ทุกคนเป็นสุข"* นายพุด นายนะ นายซะ นายโส ก็ช่วยกันลากเกวียนเข้าป่าไป ผู้ที่ทำหน้าที่ นายพุด นายซะ นายนะ นายโส นี้เลือกกันทุกๆ ปี

๓. ประเพณี "ส่งในบ้าน" : มงคลพิธีของสังคมชองในเมืองตราด

ราวเดือน ๖ ของทุกปี ชาวบ้านทุ่งไก่ดัก หมู่ที่ ๔ ต.ท่ากุ่ม อ.เมือง จ.ตราด จะเรียกประชุมกันเพื่อนัดหมายวันที่จะทำพิธี **"ส่งในบ้าน"**[๒๘] ตามประเพณีของชาวชอง ที่กระทำสืบมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ ในปีที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลคือเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๗ ชาวบ้านได้เลือกวันที่ ๑๑ - ๑๓ พฤษภาคม (โดยมากมักทำหลังวันวิสาขบูชา) เป็นวันทำพิธี อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะถึงวันทำพิธีนั้นชาวบ้านจะจุดธูปบอกกล่าวแก่เจ้าที่ทั้งที่บ้านและที่เรือกสวนไร่นาของตนเพื่อให้ทราบว่าจะมีการทำพิธี และให้มาร่วมพิธีดังกล่าวเพื่อจะได้ช่วย **"ส่ง"** เคราะห์ร้ายหรือสิ่งที่ไม่ดีให้ออกไปจากหมู่บ้าน บางคนที่ต้องการเลือกสถานที่สำหรับสร้างบ้านก็จะปักธงที่ที่ดินแปลงต่างๆ ด้วยธงสีต่างกันเพื่อให้ **"ผีบรรพบุรุษ"** ช่วยเลือก

พิธีในวันแรกนั้นทำที่บริเวณที่เรียกว่า **"ห้วงปัง"** ซึ่งเป็นที่อยู่ในป่า บนเนินเขา ห่างจากหมู่บ้านไปในทางทิศตะวันออก เหตุที่เลือกบริเวณนี้เนื่องชาวบ้านเล่าว่าสถานที่แห่งนี้เคยเป็นวัดโบราณ ห่างจากวัดประจำหมู่บ้านประมาณ ๓-๔ กิโลเมตร หลักฐานที่ชาวบ้านยืนยันว่าที่แห่งนี้เคยเป็นวัดร้างก็คือเสาไม้หลักหนึ่ง ซึ่งปัจจุบันเหลือเพียงตอเท่านั้น[๒๙] ณ ที่แห่งนี้ชาวบ้านจะนิมนต์พระมาทำบุญเช้า พระสวดมนต์เรียกว่า "ขัดตายักษ์" เมื่อเสร็จพิธีสงฆ์ชาวบ้านจะจัดทำกระทงใบตองไว้ ๑ กระทง ซึ่งสมมติว่าเป็นเรือ แล้วชาวบ้านจะนำอาหารคาวหวานและมีด ใส่ไปในกระทง เพื่อให้ผีต่างๆ ได้เข้ามากินอย่างอิ่มหนำสำราญ แล้วทำพิธี **"ปลุกบอกนางธรณี"** ให้มาเป็นพยาน โดยกล่าวว่า "โลกันสันตัง โลกังกะวิธู" จากนั้นเรียกนางธรณีว่าอยู่หรือไม่ สมมติให้ชาวบ้านคนหนึ่งรับเป็นนางธรณีตอบว่า "อยู่" จากนั้นก็นำกระทงนั้น

---

[๒๘] คำว่า "บ้าน" ในที่นี้หมายถึงหมู่บ้าน (Village)

[๒๙] เสานี้ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าอาจเป็นเสาธงของหมู่บ้านเมื่อครั้งอดีตก็เป็นได้ เพราะตามปกติหมู่บ้านชาวชองมักมีเสาธงปักอยู่กลางหมู่บ้าน วิทยากรอายุ ๗๕ ปีกล่าวว่าตั้งแต่เกิดมาก็เห็นเสานี้เป็นตอไม้แล้ว

ลอยลงในลำคลองเพื่อ **"ส่ง"** ทุกข์โศกโรคภัยไปกับกระทงนั้น โดยจะกล่าวว่า "ให้คุ้มเกรงรักษา ไปให้มีความสุข อย่ามาทักมาท้วง ให้ข้างหลังมีความสนุกสบาย" เป็นอันเสร็จพิธีในวันแรก

วันต่อมาถือเป็นพิธีใหญ่เพราะจะมีการทรงเจ้าเข้าผี โดยจัดกันที่**วัดสุวรรณภักดี** หรือ **วัดทุ่งไก่ดัก** ซึ่งเป็นวัดประจำหมู่บ้าน ในตอนเช้าชาวบ้านแต่ละครอบครัวจะนำสิ่งของมาร่วมพิธีดังนี้

๑. อาหารคาวหวานสำหรับทำบุญ

๒. ข้าวสาร ๑ ถ้วย สำหรับใส่ในขันครู

๓. เหล้าป่า ๑ ขวด (ใส่เต็มขวดเครื่องดื่มชูกำลัง)

๔. กิ่งไม้เล็กๆ ที่สมมติเป็นตัวแทนชีวิตของแต่ละครอบครัว โดยมัดกิ่งไม้เท่ากับจำนวนคนในบ้านมัดหนึ่ง อีกมัดหนึ่งมัดกิ่งไม้ที่เป็นตัวแทนของสัตว์เลี้ยงในบ้าน

๕. ข้าวสาร พริกแห้ง หอมกระเทียม ใส่ถุงเล็ก สำหรับใส่ในเชิงและเกวียน

หลังจากทำบุญเสร็จในตอนเช้าคือเวลาประมาณ ๐๘.๐๐ น. แล้วชาวบ้านส่วนหนึ่งก็จะมาช่วยกันเตรียมงาน โดยจะจัดพิธีกันที่ลานกว้างของวัด สำหรับวันที่ทำพิธีในวันนี้เป็นวันพุธ ซึ่งห้ามหันหน้าพิธีไปทางทิศเหนือ เพราะเป็นทิศของผีหลวง จึงหันไปทางทิศตะวันตก[๓๐]

[๓๐] ทิศประจำของผีหลวงในแต่ละวันนั้น โบราณถือว่าเป็นอัปมงคล จะทำการสิ่งใดให้หลีกเลี่ยงทิศผีหลวง ทิศผีหลวงประจำแต่ละวันมีดังนี้คือ วันอาทิตย์ ได้แก่ทิศพายัพ วันจันทร์ ได้แก่ทิศบูรพา วันอังคาร ได้แก่ทิศอีสาน วันพุธ ได้แก่ทิศอุดร วันพฤหัสบดี ได้แก่ทิศทักษิณ วันศุกร์ ได้แก่ทิศประจิม วันเสาร์ได้แก่ ทิศอาคเนย์

ธงของทหารที่ทำด้วยไม้ระกำ
ตรงกลางมีเฉลวมัดด้วยหญ้าคา และไก่ มัดติดอยู่

สำหรับสิ่งของที่ใช้ในพิธีนั้นมีดังนี้คือ ธงของทหารที่ทำด้วยไม้ระกำ[๓๑] ตรงกลางมีเฉลวมัดด้วยหญ้าคา[๓๒]และไก่[๓๓] มัดติดอยู่ กระบุงข้าวเปลือก สำหรับ

---

[๓๑] เรื่องไม้ระกำกับชาวชองนี้มีความเกี่ยวพันกันไม่น้อย ผู้วิจัยเคยได้ยินชาวชองที่ ต.ท่าโสม ว่ามีพิธีเซ่นผีไม้ระกำด้วย ซึ่งถือว่าเป็นผีเรือน เหตุที่นับถือเป็นผีเรือนอาจเนื่องมาจากที่ชาวชองส่วนใหญ่นิยมปลูกบ้านด้วยไม้ระกำ ฝากั้นและฟากก็ใช้ไม้ระกำ หลังคามุงด้วยใบระกำ ดังนั้นจึงถือกันว่าผีที่ประจำอยู่ที่ไม้ระกำนี้เป็นผีเรือนด้วย

[๓๒] หญ้าคา หรือ หญ้ากุศะ นี้ในธรรมเนียมของชาวฮินดูถือว่าเป็นหญ้าศักดิ์สิทธิ์ เพราะเมื่อครั้งที่เทวดาและอสูรช่วยกันกวนเกษียรสมุทรนั้น เมื่อได้น้ำอมฤตพระนารายณ์ก็แปลงเป็นนางอัปสรชื่อโมหินี (Mohini) เข้าไปเอาหม้อน้ำอมฤตมากระเดียดที่สะเอวแจกเทวดา ทำให้สะเอวของพระนารายณ์ถลอก หนังที่ถลอกนี้ตกลงมาที่พื้นดินเกิดมีรากงอกขึ้นกลายเป็นหญ้าคา (ดูเพิ่มเติมใน ส.พลายน้อย. พฤกษนิยาย.กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา,มปป. หน้า ๘๑-๙๒)

[๓๓] ไก่นี้ไม่เอาขนออกแล่เอาเนื้อออกให้เหลือแต่หัว ปีก และ ขา ส่วนเนื้อจะเอามาแกงคั่วจัดใส่สำรับพร้อมกับขนมจีน เพื่อสำหรับเซ่นผีด้วย ถือเป็นอาหารประจำพิธีที่ขาดไม่ได้

ใส่ตัวแทนชีวิตสัตว์เลี้ยง พริกแห้ง หอมกระเทียม เกวียนสมมติ (ทำจากไม้ระกำ มีลังกระดาษอยู่ที่ท้ายเกวียน) สำหรับใส่ตัวแทนชีวิตคน สำรับอาหารคาว หวาน ขันครู (ใส่ข้าวสาร เงิน) หญ้าคาสำหรับสวมยศทหารอีก ๒ กำและ กระบุงข้าวเปลือก

พิธีกรรมเชิญผีบรรพบุรุษของชาวชองตั้งแต่ขั้นตอนการเชิญผี จนถึงขั้นตอนที่ผีเข้าร่างทรง

พิธีกรรมเชิญผีบรรพบุรุษของชาวชองตั้งแต่ขั้นตอนการเชิญผี
จนถึงขั้นตอนที่ผีเข้าร่างทรง

ก่อนเริ่มพิธี “ผู้เฒ่าหมอแก่” จะเป็นผู้ไปจุดธูปบอกกล่าวแก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ได้แก่ ขรัวรุ่ง ขรัวคง ขรัวป้อก ขรัวปลูก อดีตเจ้าอาวาสของวัดที่มรณภาพไปนานแล้ว เชื่อกันว่าท่านมีฤทธิ์ จะทำการใดต้องบอกกล่าวก่อนมิฉะนั้นจะทำไม่สำเร็จโดยเซ่นด้วยอาหารคาวหวาน และเหล้า เมื่อเสร็จแล้วให้ลามาแจกจ่ายให้นักเลง (นักดนตรี) รับประทาน จากนั้นจึงจุดธูปบอกเทวดากลางแจ้ง โดยชายชราที่เป็นที่นับถือจะเป็นผู้บอกกล่าวว่า *“ถึงเดือน ๖ ปีใหม่แล้ว อย่าทักอย่าทาย”* แล้วจึงเริ่มพิธี

เริ่มพิธีเวลาประมาณ ๐๙.๓๐ น. ปลัดหรือผู้จัดการพิธีจะส่งธูปเทียนให้ร่างทรงไหว้ครูก่อนเรียกว่า “บอกครู” โดยเซ่นครูด้วยเหล้า จากนั้นนักเลงจะตีโทนร้องเพลงและลูกคู่ก็เคาะไม้ไผ่ให้จังหวะตาม โดยมีร่างทรงประจำหมู่บ้านคือ นางหยวก เฉิดฉาย อายุ ๗๗ ปี และนางเห ติงสาโรจน์ อายุ ๖๗ ปี เป็นผู้ทำหน้าที่ร่างทรง เมื่อร่างทรงจุดธูปไหว้ครูบาอาจารย์บอกกล่าวแล้วนักเลงเริ่มร้องเพลงเชิญดังนี้

ข้าเอยข้าไหว้ *ข้าไหว้ครูแล้วจึงวันทา*[๓๔]
ดอกพุดบุษบา *มีทั้งบัวน้ำและบัวแก้ว*
เสียดายหนอนางลาวทอง *นางน้องจะมีก็แต่ผัวแล้ว*
ยังอยู่หนอแต่ลาวแก้ว *กระไรข้าแล้วก็อุแม่นา*
ข้าเอยข้าไหว้ *ข้าไหว้เทวดาทั้งแปดทิศ*
องค์ใดหนอท่านศักดิ์สิทธิ์ *สำแดงแผลงฤทธิ์เชิญลงมา*
ลงมาหนออยู่ริ่งริ่ง *แล้วก็วิ่งลงมาอยู่ไรไร*
ลงมาตามบ่าซ้าย *แล้วก็ไล่ลงมาตามบ่าขวา*
ลงมาที่คนทรง *อย่าให้งวยให้งงก็อุแม่นา*
ดูเอยดูแล *จงดูให้แน่ประจักษ์ตา*
ผิดพลั้งหนอประการใด *ต้องขออภัยจงเร็วรา*
เมื่อผิดคิดขอโทษ *ถ้าแม้นพลั้งไปขอขมา*

ขณะที่ร้องปลัด (ผู้จัดการพิธี สวมมงคลที่ศีรษะ) จะนำน้ำในจอกเทรดบนกำไลเงินแล้วให้น้ำไหลลงบนขันครู เมื่อร่างทรงแสดงอาการสั่นเทาเป็นการแสดงว่าผีเข้าแล้วนักเลงจึงหยุดร้องเพลงเดิม นักเลงเปลี่ยนเพลงร้องดังนี้

ดูเอ๋ยดูแล จงดูให้แน่ก็ประจักษ์ตา
ลุกเอยลุกขึ้น ลุกขึ้นฟื้นตัวสักหน่อยหนา
ดูเอ๋ยดูแล จงดูให้แน่ก็ประจักษ์ตา
ผิดพลั้งหนอประการใด ต้องขออภัยจงเร็วรา

[๓๔] ลูกคู่จะร้องรับซ้ำทุกบาท

เมื่อผีเข้าร่างทรงแล้ว ล่ามก็จะถามว่าเป็นใครลงมาเข้า ล่ามนี้มักเลือกเอาคนแก่ในหมู่บ้าน เพื่อที่จะได้ทราบว่าคนที่ลงมาเข้าเป็นใครเพราะบางครั้งผีที่ลงมาเป็นคนในหมู่บ้านที่ตายไปนานแล้วก็มี ถ้าเป็นคนรุ่นหนุ่มสาวก็อาจไม่รู้จัก และไม่ทราบว่าผีนั้นต้องการสิ่งใดหรือชอบกินอะไร กินเหล้า หรือสูบยา เช่น เจ้าหญิงสร้อยสังวาลย์ ชอบดู “หนังสด”[๓๕] และชอบกินของหวาน, กุ๋งนงชอบกินขนมจีน

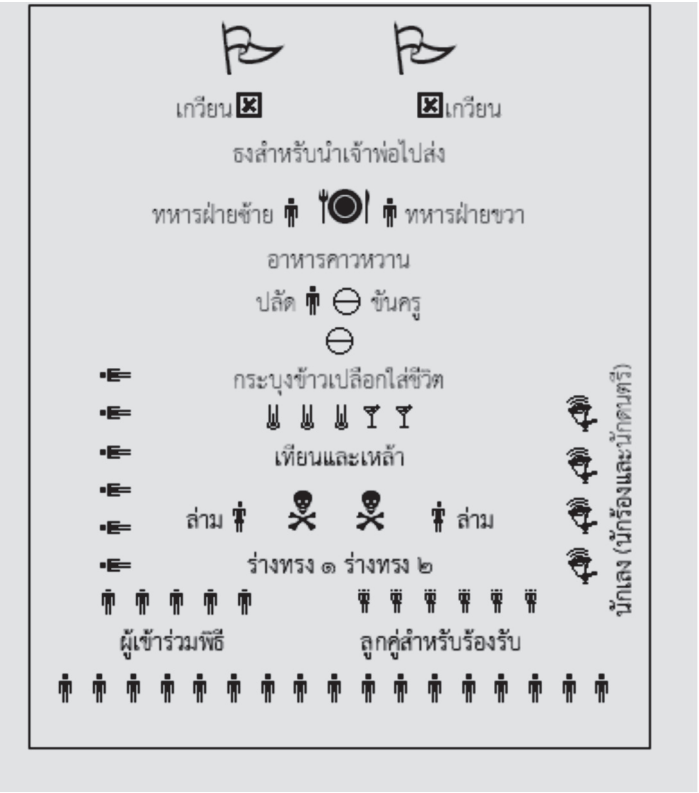

แผนผังแสดงองค์ประกอบพิธีกรรมในพิธีส่งในบ้าน

[๓๕] ไขนสด

เพราะตอนมีชีวิตอยู่เคยกินได้ถึง ๓ ทะนาน (ประมาณ ๗ กก.) เป็นต้น เมื่อกินเสร็จแล้วก็จะถามข่าวคราวของญาติพี่น้องลูกหลานตนเองว่าสุขสบายหรือไม่ประการใด ซึ่งในการเข้าทรงในปีนี้มีวิญญาณของผีปู่ย่าตายายในหมู่บ้านที่มาเข้าทรงดังนี้คือ ตาผล[๓๖] ยายเทศ (เมียตาผล) กึ่งค่ด ยายเขี่ยม (สมุนเก่า) ยายดี ย่ามิ่ง กึ่งศรี กึ่งธรรม กึ่งพุ่ม กึ่งศรี กึ่งมล กึ่งเห่ม (มีเชื้อกระสือ) กึ่งไอ้ ย่าพา ย่าผล กึ่งพุ่ด กึ่งโฉม กึ่งนง ย่ามุ่ด ตาศร ผีปู่ย่าตายายเหล่านี้จะมาเข้าทรงก่อนผีที่เป็นเจ้าป่าเจ้าเขาจะมาประทับทรง อย่างไรก็ดี เป็นที่น่าสังเกตว่าเมื่อผีที่สามารถรักษาคนได้เช่น กึ่งพุ่ม ที่สามารถพ่นหรือ “ป๊น” ได้ นักเลงก็จะร้องเพลงที่พิเศษว่าผีอื่นๆ ดังนี้

ปู่ย่าคนนี้หรือ เขารำเขาลีออยู่ไหนไหน
ทั้งเจ๊กหรือทั้งไทย เป็นโรคเป็นภัยก็มาหา
ทั้งแขกหรือฝรั่ง ให้มีให้มังกันทุกคน

ส่วนผีบางรูป[๓๗]ก็ชอบร้องรำทำเพลง ก็จะขอเพลงจากนักเลง เช่นเพลงของทูล ทองใจ เป็นต้น บางทีผีก็จะโค้งผู้ชมออกมารำด้วยก็มี การรำของผีนั้นส่วนใหญ่จะมีการถือเทียนที่จุดไฟด้วย กระนั้นก็ดี หากผีรูปนั้นชอบดื่มเหล้านักเลงก็จะเอาใจโดยร้องเพลงดังนี้

ดูเอ๋ยดูแล จงดูให้แน่ก็ประจักษ์ตา
ลุกเอยลุกขึ้น ลุกขึ้นฟื้นตัวสักหน่อยหนา
ดูเอ๋ยดูแล จงดูให้แน่ก็ประจักษ์ตา
ผิดพลั้งหนอประการใด ต้องขออภัยจงเร็วรา

---

[๓๖] ตาผลนี้มีเรื่องเล่ากันมาว่า เมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ ท่านเคยตายแล้วฟื้น เสมียนทองจึงนำมาแต่งเป็นแหล่ เรียกกันว่า **แหล่ตาผล** มีเนื้อความตอนหนึ่งดังนี้ “รูปจะเริ่มนิพนธ์ถึงแหล่ตาผลที่ใกล้จะดับสังขาร แกเจ็บไข้ได้โรคา ที่หายมาก็นานปี แกตายสลบไปพักใหญ่เกือบเข้าข่ายอสัญญี ระเริงระไรว่าไปเมืองผี แล้วกลับคืนดีแล้วฟื้นคืนมา.....” ดูเพิ่มเติมในอภิลักษณ์ เกษมผลกูล. **เล่าเรื่องเมืองตราษบุรี ๑.** กรุงเทพฯ: องค์การบริหารพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน,๒๕๕๒.

[๓๗] มีข้อสังเกตว่าคำศัพท์ที่ใช้กับผีของชาวชองที่นี่นั้นจะใช้คล้ายกับพระ เช่น ลักษณนามของผี ใช้ว่า รูป การเชิญให้ผีทำกิจกรรมต่างๆ เรียกว่า นิมนต์ เป็นต้น

ไอ้เหล้าอยู่ในขวด จะตั้งไว้อวดเขาทำไม
คอแหบจนแทบตาย จะตั้งอวดทำไมอุแม่นา
มีแล้วอย่าเอาไว้ช้า ช่วยกรอกออกมาก็จงไวไว

เพลงข้างต้นนี้เมื่อร้องแล้วเจ้าพ่อจะกินเหล้า[๓๘] พร้อมทั้งป้อนให้กับบรรดานักเลงที่อยู่ข้างตัวด้วย อย่างไรก็ดีเมื่อผีแต่ละรูปเสร็จธุระแล้ว นักเลงก็จะร้องเพลงเชิญผีออกและเชิญผีใหม่เข้ามา ดังนี้

ข้าเอยข้าไหว้ ข้าไหว้ครูแล้วจึงวันทา
ดอกเอยบุษบา มีทั้งบัวน้ำและบัวแก้ว
ข้าเอยข้าไหว้ ข้าไหว้เทวดาทั้งแปดทิศ
องค์ใดหนอท่านศักดิ์สิทธิ์ สำแดงแผลงฤทธิ์หนอลงมา
ลงมาหนออยู่ริ่งริ่ง แล้วก็วิ่งลงมาอยู่ไรไร
เชิญเอยเชิญลง เชิญเจ้าองค์เทวดา
องค์ใดหนอท่านศักดิ์สิทธิ์ สำแดงแผลงฤทธิ์หนอลงมา
ลงมาหนออยู่ริ่งริ่ง แล้วก็วิ่งลงมาอยู่ไรไร
ลงมาตามเทียนหลัก สำหรับลงมากับเทียนชัย
ลงมาที่คนทรง อย่าให้ง่วยให้งงอุแม่หนา
ลงมาตามเทียนหลัก สำหรับลงมากับเทียนชัย[๓๙]

---

[๓๘] นางหยวก เฉิดฉาย ร่างทรงกล่าวว่า ตนไม่เคยกินเหล้า และสูบยา แต่เมื่อผีมาเข้าก็ไม่รู้ตัวว่าดื่มหรือสูบ เมื่อผีออกแล้วจะรู้สึกเหม็นต้องหาของดองมาทานเพื่อดับกลิ่น นอกจากนี้ร่างทรงยังกล่าวว่าตนร้องรำทำเพลงไม่เป็น แต่เมื่อเจ้าเข้าก็สามารถทำได้ทุกอย่าง สำหรับการคัดเลือกร่างทรงนั้น เจ้าพ่อจะเป็นผู้เลือกหรือมอบพลังวิเศษให้ เช่น ยายหยวกนี้ได้รับมอบมากจากแม่ของสามี (ร่างทรงนี้เดิมมีผู้ชายด้วย แต่ภายหลังมีแต่ผู้หญิงเท่านั้น)

[๓๙] เพลงเชิญผีของชองนี้มีเนื้อหาใกล้เคียงกันกับของชาวชองที่จันทบุรีที่มีเนื้อร้องว่า “เชิญเอ๋ยเชิญลง เชิญเจ้าทุกองค์เทวดา องค์ใดศักดิ์สิทธิ์ ให้เนรมิตลงมา ลงมากินเป็ด เสด็จลงมากินไก่ ลงมาลิ่งๆ วิ่งลงมาตามสายไหม ระทวยระทอด แม่ยอดแพงพวย เขารำก็รำด้วย สวยไม่สวยไม่รู้เลย” อ้างใน ม. ศรีบุษรา.“ชอง” ที่ระลึกในพิธีเปิดหอสมุดแห่งชาติ รัชมังคลาภิเษก จันทบุรี. วันพฤหัสบดีที่ ๙ สิงหาคม ๒๕๓๓.

เมื่อทรงไปได้สักพัก ก็จะมีการทำพิธี **"บูนจอก"**[๙๐] ซึ่งเป็นการทำนายอนาคตของหมู่บ้านในแต่ละปี นักเลงจะร้องเพลงดังนี้

บูนเอยบูนจอก *แม่ขาวระลอก.....*
จะคว่ำหรือจะหงาย *ขอให้ตามแต่พระทัยอุแม่นา*
โยนเอ๋ยโยนโยน *เก็บลูกกระโดนก็เอามาโยนเล่น*
ยิ่งโยนก็ยิ่ง..... *.....อุแม่นา*
โยนเอ๋ยโยนทิ้ง *โยนให้เห็นจริงอุแม่นา*

การทำบูนจอกนั้นกระทำโดยผีจะวางขันวางไว้บนศีรษะแล้วร่ายรำไปตามเพลง จากนั้นเหวี่ยงขันบนศีรษะลงมา หากขันหงายทำนายว่า จะดี บ้านเมืองอยู่เย็นเป็นสุข ถ้าขันคว่ำทำนายว่าจะโชคร้ายเกิดอาเพศ ต้องแก้เคล็ดโดยโยนขันใหม่จนกว่าขันจะหงาย สำหรับในปีนี้ขันหงาย ชาวบ้านจึงต่างยินดี

จากนั้นเป็นการคัดเลือกทหารผี โดยจะเลือกเอาจากผู้ที่เข้าร่วมในพิธี โดยเลือกทหารมา ๒ คน เมื่อได้แล้วทหารทั้ง ๒ จะเข้ามาหาผีเพื่อให้ **"สวมยศ"** โดยการนำหญ้าคามาพันรอบหัวของทหาร แล้วเสกด้วยการโปรยข้าวสาร จากนั้นเจ้าพ่อทั้งสองก็จะดูแลป้อนข้าวป้อนเหล้าป้อนน้ำ พร้อมทั้งจดชื่อบรรดามนุษย์และสัตว์ต่างๆ ที่นำมาใส่ในกระบุง (สิ่งของสัญลักษณ์ตัวแทนชีวิต) ร่างทรงใช้เทียนเขียนชื่อลงในกระดาษ นักเลงก็จะขึ้นเพลงดังตัวอย่าง

---

[๙๐] คำว่า บูน หรือ บูรณ์ นี้ พบว่าของที่จันทบุรีใช้เรียกผู้ที่รักษาชาวของที่ทำผิดเรื่องชู้สาวหรือผิดผีจนทำให้เกิดอาการเจ็บป่วย เรียกว่า **หมอบูรณ์** (พระครูธรรมสรคุณ และ ธรรมพันธุศิริสด. **อารยธรรมชองจันทบุรี อาณาจักรจันทบูร เมือเพนียต.** จันทบุรี: คนรักบ้าน, ๒๕๔๑) หน้า ๑๑.

ผีบรรพบุรุษชองขณะกำลังสวมยศทหาร หรือ สมุนผี

“เชิญเอ๋ยเชิญเจ้า
ขี่ช้างหนองากลม
รับเถิดเจ้าพ่อเอ๋ย
เชิญเอ๋ยเชิญเจ้า
ขี่ช้างหนองาลัด
รับเถิดเจ้าพ่อเอ๋ย
เชิญเอ๋ยเชิญเจ้า
ขี่ช้างหนองาทู่
รับเถิดเจ้าพ่อเอ๋ย
เชิญเอ๋ยเชิญเจ้า
ขี่ช้างหนองาโด่ง
รับเถิดเจ้าพ่อเอ๋ย
เชิญเอ๋ยเชิญเจ้า
ขี่ช้างหนองาย่น
รับเถิดเจ้าพ่อเอ๋ย
เชิญเอ๋ยเชิญเจ้า
ขี่ช้างหนองาบิ่น

ขอเชิญเจ้าเขาเขาพนมธม
จะมารับเอาเครื่องไปเสวย
เสวยเล่นเถิดให้สำราญใจ
เชิญเจ้าเขาเขาบรรทัด
จะมารับเอาเครื่องไปเสวย
เสวยเล่นเถิดให้สำราญใจ
เชิญเจ้าเขาเจ้าเขาพลู
จะมารับเอาเครื่องไปเสวย
เสวยเล่นเถิดให้สำราญใจ
เชิญเจ้าเขาก็เขาวง
จะมารับเอาเครื่องไปเสวย
เสวยเล่นเถิดให้สำราญใจ
ขอเชิญเจ้าเขาก็เขาตาปน
จะมารับเอาเครื่องไปเสวย
เสวยเล่นเถิดให้สำราญใจ
ขอเชิญเจ้าเขาก็หนอเขาดิน
จะมารับเอาเครื่องไปเสวย

รับเถิดเจ้าพ่อเอ๋ย *เสวยเล่นเถิดให้สำราญใจ*
เชิญเอ๋ยเชิญเจ้า *ขอเชิญเจ้าเขาก็เขาตาปน*
ขี่ช้างหนองงาย่น *จะมารับเอาเครื่องไปเสวย*
รับเถิดเจ้าพ่อเอ๋ย *เสวยเล่นเถิดให้สำราญใจ*
สินบนเขาก็ทำให้ *เร็วๆ อย่าช้าก็จงไวไว"*

ขบวนแห่ผีและเชิญผีออกจากหมู่บ้าน

เมื่อร่างทรงเจ้าพ่อดูแลป้อนข้าวป้อนน้ำทหารแล้ว ทหารจะถือเสาธงไปคนละ ๑ เสา เดินไปรอบหมู่บ้าน ๑ รอบ แล้วก็ร้องว่า *"วู้ พวกเราไว้ย ไปกันเถิดไว้ย"* ตลอดทาง เพื่อเรียกผีร้ายต่างๆ นานาในหมู่บ้านให้ไปกับตน ทั้งนี้ห้ามใครขานรับเพราะเชื่อว่าสิ่งร้ายจะเข้าตัว ฝ่ายทางปะรำพิธีจะยังคงมีผีผลัดเปลี่ยนมาเข้าร่างทรงอยู่เรื่อยๆ ด้านทหารนั้นเมื่อเดินมาครบรอบแล้วก็จะมาเชิญเจ้าพ่อไป ๑ รูป มีนักเลงไปตีโทน ๑ คน มีคนหามเกวียน ๒ เล่มอีก ๒ คน ทั้งหมดนี้ตั้งแถวเดินไปบริเวณคลองที่สมมติว่าเป็นนอกชายแดนของหมู่บ้าน ทางทิศตะวันตก เมื่อไปถึงแล้วจะทำพิธีส่งเคราะห์ร้ายไปกับเกวียน ลอยเกวียนไปตามน้ำ[๔๑] และทิ้งธงนั้นไปด้วย

[๔๑] เกวียนนี้สามารถลอยได้เพราะทำมาจากไม้ระกำ

จากนั้นทั้งหมดเดินกลับมาเมื่อมาเข้าเขตหมู่บ้าน ก็จะมีชาวบ้านถืออาวุธ (ปลอม) มาสู้กับผีและทหารผีเหล่านั้น ทั้งนี้มีความเชื่อว่าชาวบ้านจะต้องรบชนะผี เสมือนกับว่าชาวบ้านสามารถเอาชนะกับสิ่งไม่ดีต่างๆ นานาได้ โดยให้ผีนั้นล้มลงกับพื้นถือว่าแพ้แล้วส่วนเจ้าพ่อนั้นเมื่อล้มแล้วก็ต้องให้ผู้หญิงเป่าหูเพื่อเรียกวิญญาณร่างทรงกลับมา จากนั้นชาวบ้านทั้งหมดจะกลับมาที่ลานพิธีต่อ ส่วนสิ่งของที่เอาไปใช้สู้รบเช่น กิ่งไม้ต่างๆ นั้น ให้ทิ้งไว้ที่ข้างทางไม่ให้นำกลับมา เชื่อว่าเป็นอัปมงคล

เมื่อมาถึงสถานที่ประกอบพิธีชาวบ้านที่ไปสู้รบกับทหารผีเมื่อสักครู่จะถามชาวบ้านที่อยู่ในปะรำว่า “พวกเรา สบายดี สุขสบายกันดีใช่ไหม พวกเราจะสุขสบายกันแล้วละ หมดเคราะห์หมดโศกแล้ว”ก็จะมีการทรงต่อแต่จะเป็นการทรงเจ้าป่าเจ้าเขา เจ้าที่มาลงทรงได้แก่ แม่พิม แม่พา เจ้าพ่อเขาพลู[๔๒] เจ้าชายนพรัตน์ เจ้าหญิงสร้อยสังวาล เจ้าหญิงไกรทอง ก่งยู ก่งวอง (เสือสมิง) ผีช้างเผือก สำหรับเจ้าพ่อ ๒ รูปหลังนี้ มีความสำคัญมาก ก่งวองหรือตาวองนี้ เมื่อนักเลงร้องเชิญจนเข้าแล้วก็จะร้องว่า

“ดูเอ๋ยดูแล *จงดูให้แน่ประจักษ์ตา*
ก่งวองคนนี้หรือ *เขาร่ำเขาลือทั่วไหนๆ*
ทั้งเจ๊กและทั้งไทย *เป็นโรคเป็นภัยให้มาหา*
ทั้งแขกหรือฝรั่ง *ให้มั่งให้มีกันสักคน*
ดูเอ๋ยดูแล *จงดูให้แน่ประจักษ์ตา*
หมอวองคนนี้หรือ *เขาร่ำเขาลือทั่วไหนๆ*
ทั้งเจ๊กและทั้งไทย *เป็นโรคเป็นภัยให้มาหา*
ทั้งแขกหรือฝรั่ง *ให้มั่งให้มีกันสักคน”*

[๔๒] บรรดาผีเจ้าพ่อและบริวารเหล่านี้ชาวบ้านเล่าว่าเดิมก็เป็นคนของในหมู่บ้านแต่เมื่อไปหาของป่าที่บนเขาแล้วเกิดตายที่นั่นจึงยกย่องให้เป็นเจ้า โดยเฉพาะเจ้าพ่อเขาพลู (เจ้าชายนพรัตน์) นั้นมีลูกสาว ๔ คน คือเจ้าหญิงจำปาทอง เจ้าหญิงจำปุก (ชาวบ้านกล่าวว่า เจ้าหญิงจำปาทอง กับ เจ้าหญิงจำปุก นี้ไม่ค่อยชอบมาลงทรง) เจ้าหญิงไกรทอง และ เจ้าหญิงสร้อยสังวาล ซึ่งมีสามีชื่อ ศรีธนญชัย นอกจากนี้ยังมีนายบุญส่ง เป็นเด็กรับใช้ของเจ้าพ่อและธิดา รวมทั้งนายหนู ที่เป็นครูสอนหนังตะลุงแก่พวกชาวเมืองผีอีกด้วย

ก่งวองนี้ ชาวบ้านเล่าว่าเดิมเคยเป็นมนุษย์แต่ชอบทางไสยศาสตร์จนกลายเป็นเสือสมิง ก่งวองนี้มีเสือเป็น “ม้า” (พาหนะ) เวลาจะมาจะล่ามเสือที่เป็นม้าไว้ไกลๆ ให้ห่างหมาเพราะถ้าอยู่ใกล้หมา แล้วหมาเห็นเสือก็จะกัดหมาจนตาย เมื่อก่งวองเข้าร่างทรงจะมีทีท่าเหมือนเสือ และจ้องจะกัดหรือตะครุบคนที่มีเคราะห์ที่อยู่ในพิธี ดังนั้นชาวบ้านจะมีผ้าติดมือไว้เพื่อเวลาที่ก่งวองจะเข้ามากัดก็จะเอาผ้านั้นอุดปากไม่ให้กัดโดนคนได้ สำหรับคนที่ก่งวองกัดนั้น ก่งวองจะให้เข้าไปหาเพื่อรักษาโดยการพ่นเพื่อให้หมดเคราะห์ เมื่อรักษาคนแล้วก่งวองก็จะดูหมอดูเคราะห์ให้กับคนที่มาร่วมในพิธีเรียกว่า **“ส่งน้ำ** หรือ **ส่องน้ำ”** โดยชาวบ้านจะนำขันใส่น้ำและหย่อนแหวนลงไป ใครจะดูก็ให้ใส่เหรียญบาทลงไปในขัน แล้วเจ้าพ่อก็จะส่องเทียนดูให้ ชาวบ้านกล่าวว่ามีวิธีสังเกตดวงจากน้ำตาเทียนอย่างง่ายๆ คือ ถ้าน้ำตาเทียนที่หยดลงในน้ำบานขาวเป็นดอกใหญ่ ทำนายว่าดวงจะดีมีโชคลาภ แต่ถ้าน้ำตาเทียนเป็นจุดเล็กๆ มีรอยดำ ทำนายว่าดวงจะไม่ดีดวงจะไม่ดี ต้องไปอาบน้ำมนต์ หรือไปหาร่างทรงให้สะเดาะเคราะห์ในภายหลังได้

เมื่อก่งวองออกไปแล้วผีที่เข้ารูปต่อมาและเป็นรูปสุดท้ายก็คือ ผีช้างเผือก ผีช้างเผือกนี้ ใช้สำหรับพยากรณ์เศรษฐกิจของหมู่บ้าน เมื่อช้างเผือกเข้าแล้วชาวบ้านจะส่งเทียนให้ช้างเผือกคาบเพื่อสำหรับทำเป็นงวงกินอาหาร อาหารที่นำมาให้ช้างเผือกกินนั้น จะมีเหล้า ข้าว ขนม ผลไม้ ถ้าช้างเผือกกินอะไรก็ทำนายว่าสิ่งนั้นจะมีราคาแพง สำหรับในปีที่เก็บข้อมูลนั้นปรากฏว่าช้างเผือกกินข้าวและเหล้า ทำนายว่าข้าว[๔๓]กับเหล้าจะมีราคาแพง เมื่อทำนายเสร็จแล้วช้างเผือกก็ออกไป ร่างทรงก็ล้มลงชาวบ้านก็ต้องเป่าหู คนทรงจึงจะฟื้น และเมื่อชาวบ้านจะกลับบ้านก็ให้เอาเฉลวของแต่ละคนนั้นมาปักไว้ที่หน้าบ้าน เพื่อให้ผีบรรพบุรุษทราบว่าบ้านหลังนี้ได้ทำพิธีส่งในบ้านให้ผีบรรพบุรุษแล้วเป็นอันเสร็จพิธีในวันที่สอง

สำหรับวันที่สาม เป็นวันสุดท้ายนั้นทำพิธีกันที่ **“เนินกระบก”** ห่างจากหมู่บ้านออกไปในทางทิศตะวันตก เพราะสถานที่นี้เชื่อว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เพราะ

---

[๔๓] หากเป็นในอดีตชาวชองเชื่อว่าข้างแพงจะดี เพราะคนส่วนใหญ่เป็นชาวนา แต่ในปัจจุบันนี้มีความคิดเปลี่ยนไปเพราะชาวชองส่วนใหญ่ไม่ได้ทำนาแล้วต้องซื้อข้าวกิน การที่ข้าวแพงจึงนับเป็นเรื่องไม่ดี

เคยเป็นวัดเก่าเช่นกัน ชาวบ้านเล่าว่าเดิมเป็นวัดมีเสาธงและธงเป็นรูปจระเข้ โดยมีพิธีกรรมเหมือนกับพิธีที่กระทำในวันแรก ถือเป็นอันเสร็จประเพณีส่งในบ้านอย่างสมบูรณ์ แล้วหมู่บ้านที่อยู่ทางทิศตะวันตกก็จะส่งกันต่อๆ ไป คือ ตำบลท่าพริกก็จะส่งต่อในเดือน ๑๒ ส่วนตำบลเนินทรายก็จะส่งในเดือน ๕ เป็นต้น

พิธีส่งในบ้านนี้ชาวบ้านทุ่งไก่ดักเชื่อว่าจะนำความเป็นสิริมงคลมาสู่หมู่บ้าน ทุ่งไก่ดัก มีคนแก่ในหมู่บ้านเล่าว่า เคยมีอยู่ปีหนึ่งที่ว่างเว้นการทำส่งในบ้าน ปรากฏว่าคนและสัตว์เลี้ยงในหมู่บ้านพากัน “ตายเพท” คือเกิดอาเพทเจ็บป่วยและล้มตายโดยไม่ทราบสาเหตุเป็นจำนวนมาก

๔. “ผีเดียวกัน พวกเดียวกัน”: การสืบทอดอัตลักษณ์ “ชอง” มุมมองผ่านพิธีส่งในบ้าน

พิธีกรรมส่งในบ้านของชาวชอง บ้านทุ่งไก่ดัก ต.ท่ากุ่ม อ.เมือง จ.ตราด ดังกล่าวมาข้างต้นนั้น นับเป็นพิธีกรรมเก่าแก่ที่สืบทอดกันมาในหมู่ชาวชองจากรุ่นสู่รุ่น พิธีกรรมดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึง อัตลักษณ์ของชาวชองหลายประการ และอัตลักษณ์ดังกล่าวยังคงมีบทบาทอย่างสำคัญต่อสังคมชองสืบมา ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอดังนี้

๔.๑ การสืบทอดอัตลักษณ์ผ่านพิธีเลี้ยงผี : ความผูกพันกับผีบรรพบุรุษ

ในพิธีส่งในบ้านของชาวชองนั้น “พิธีเลี้ยงผี” นับเป็นส่วนหนึ่งในการสืบทอดอัตลักษณ์ของชาวชอง ทั้งนี้เนื่องจากถือเป็นการเชื่อมต่อสายใยระหว่างชาวชองปัจจุบันกับบรรพบุรุษชาวชอง การเข้าร่วมพิธีกรรมถือเป็นการได้รับการการยอมรับและประกาศการเป็นเชื้อสาย “ชอง” อย่างเป็นทางการในสังคมชอง ในพิธีกรรมส่งในบ้านขั้นตอนการเชิญผีบรรพบุรุษนั้น ยังมีการนำกำไลเงินเก่าแก่ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นเครื่องประดับที่สมบัติของหัวหน้าเผ่าชองที่สืบทอดต่อกันมา แล้วนำสุราในจอกที่รินไว้แล้วถึงถือว่าเป็นน้ำบริสุทธิ์มารดบนกำไลของบรรพบุรุษเพื่อเป็นการเปิดช่องทางการสื่อสารกับบรรพบุรุษ นับเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความผูกพันเชื่อมโยงระหว่างลูกหลานของกับบรรพบุรุษชองได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้ การบำรุงผีบรรพบุรุษผ่านเครื่องเซ่นสังเวยที่โปรดปรานของบรรพบุรุษแสดงให้เห็นถึงความผูกพันระหว่างลูกหลานชองกับบรรพบุรุษชองอย่างแน่นแฟ้น นอกจากนี้ยังสังเกตพบว่า ในพิธีส่งในบ้านนี้ชาวชองยังคงใช้ภาษาชองคุยกับผีบรรพบุรุษอยู่บ้างซึ่งปกติไม่พูดกันแล้ว แสดงให้เห็นว่าพิธีส่งในบ้านนี้ยังนับได้ว่าเป็นพื้นที่ในการแสดงออกถึงความเป็นชองอย่างแท้จริงอีกด้วย

พิธีเลี้ยงผี ยังแสดงให้เห็นว่าผีบรรพบุรุษยังไม่ได้จากไปไกล หากแต่ยังคงวนเวียนดูแลลูกหลานชาวชองอยู่ตลอดเวลา อีกทั้งยังคอยตักเตือนเมื่อลูกหลานชาวชองประพฤติปฏิบัติตนไม่อยู่ในกรอบธรรมเนียมของชาวชอง ดังเช่นการไต่ถามสารทุกข์สุกดิบของผีบรรพบุรุษผ่านร่างทรงถึงความเป็นไปของลูกหลานในพิธีส่งในบ้าน หรือการพยากรณ์เศรษฐกิจหมู่บ้านของผีบรรพบุรุษที่เป็นเสมือนการบอก “ความลับสวรรค์” ให้ลูกหลานได้รับรู้ก่อนเพื่อเตรียมตัวและเฝ้าระวังภัยร้ายที่จะเกิดขึ้นในภายหน้า การเอาใจใส่ดูแลลูกหลานชาวชองของผีบรรพบุรุษจึงมีทั้ง “ให้คุณ” และ “ให้โทษ” แก่ลูกหลานชาวชอง ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมในพิธีส่งในบ้าน คือ เหตุการณ์ที่ “กำงวอง” ที่มีกิริยาอาการเหมือนเสือไล่กัดชาวชองก็เพื่อกำราบหรือแสดงอำนาจของผีบรรพบุรุษ ให้ลูกหลานเกิดความยำเกรง และเชื่อฟังคำสั่งสอนของผีบรรพบุรุษ เพราะผีบรรพบุรุษจะใช้ความเคารพยำเกรงของลูกหลานนี้ในการจัดระเบียบทางสังคมของชาวชอง ว่ากล่าวตักเตือนบุคคลที่ประพฤติตัวไม่เหมาะสม เช่น ไม่รักพี่น้อง ด่าว่าพ่อแม่ ไม่ขยันทำมาหากิน เพื่อเปลี่ยนพฤติกรรมของลูกหลานและให้สังคมชองสงบสุข ขณะเดียวกัน “กำงวอง” ก็ช่วยรักษาชาวบ้านที่มีเคราะห์ร้ายหรือเจ็บไข้ได้ป่วยให้หายด้วย รวมทั้งการพยากรณ์เศรษฐกิจของหมู่บ้านเพื่อเสริมสร้างขวัญและกำลังใจแก่ลูกหลานในหมู่บ้าน เป็นการแสดงถึงความรักและความห่วงใยของผีบรรพบุรุษที่มีต่อลูกหลาน

ไม่เพียงพิธีส่งในบ้านเท่านั้น แม้พิธีอื่นๆ โดยเฉพาะพิธีกรรมเปลี่ยนผ่านของชีวิตในช่วงต่างๆ (rite of passage) ก็จำเป็นต้องบอกกล่าวผีบรรพบุรุษทุกครั้งไป ทั้งนี้เพราะผีบรรพบุรุษมีบทบาทต่อวิถีชีวิตของชาวชองเป็นอย่างยิ่ง ดังเช่นในพิธีแต่งงานที่ต้อง **เซ่นกิมสาย** หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลด้วยการดลบันดาลสิ่งต่างๆ ให้ลูกหลาน แล้วลูกหลานก็ต้องแก้บนด้วยการเล่น**ผีหิ้ง** หรือ**ผีโรง** เป็นต้น มิฉะนั้น ผีบรรพบุรุษอาจบันดาลให้เจ็บไข้ได้ป่วยจนถึงแก่ชีวิตได้

๔.๒ การสืบทอดอัตลักษณ์ผ่านพิธีเชิญผีสัตว์ป่า : ความผูกพันกับป่า

การปรากฏการเชิญ “ผีสัตว์ป่า” ในพิธีส่งในบ้าน ทั้ง “ผีก๋งวอง” ซึ่งมีกิริยาอาการเป็นเสือ และ “ผีช้างเผือก” มาร่วมในพิธีกรรมเก่าแก่และสำคัญของสังคมชองนั้น สะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของชาวชองในแง่ของความเชื่อและนับถือสัตว์ (animism) แสดงให้เห็นถึงร่องรอยของชาวชองที่มีความผูกพันกับป่า อยู่กับป่าและทำมาหากินในป่า คือ เข้าป่าล่าสัตว์ ด้วยเหตุนี้จึงสะท้อนออกมาผ่านการเชิญผีสัตว์ทั้งเสือ และช้าง ซึ่งถือเป็นเจ้าแห่งป่า มาอยู่ร่วมในพิธีกรรม นอกจากผีสัตว์ป่าแล้ว ยังมีการเชิญผีป่าต่างๆ มาร่วมรับเครื่องเซ่นสังเวยด้วยเช่น แม่พิม แม่พา เจ้าพ่อเขาพลู เจ้าชายนพรัตน์ เจ้าหญิงสร้อยสังวาล เจ้าหญิงไกรทอง ซึ่งบรรดาผีเจ้าพ่อเจ้าแม่และบริวารเหล่านี้ชาวบ้านเล่าว่าเดิมก็เป็นคนชองในหมู่บ้านแต่เมื่อไปหาของป่าที่บนเขาแล้วเกิดตายที่นั่นจึงยกย่องให้เป็นเจ้า

นอกจากนี้อุปกรณ์สำคัญที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมผู้วิจัยพบว่ามีการดำรงอัตลักษณ์ของชาวชองอยู่เช่นกัน คือ **ไม้ระกำ** สำหรับทำธงและเครื่องหมายแทนชีวิต ซึ่งไม้ระกำนั้น หากพิจารณาจากประวัติศาสตร์ของกลุ่มชองและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวชองแล้ว ไม้ระกำจะนับได้ว่าเป็นต้นไม้ที่ผูกพันกับวิถีชีวิตของชาวชองมานับร้อยปี เพราะเนื่องจากชาวชองในอดีตสร้างบ้านด้วยไม้ระกำไว้ในป่าและมุงหลังคาด้วยใบระกำ เนื่องจากมักย้ายถิ่นไม่ใคร่ชอบอยู่กับที่ และนิยมเข้าป่าล่าสัตว์ หาของป่า หากป่าพื้นที่นั้นมีทรัพยากรน้อยลง ก็ย้ายไปป่าพื้นที่อื่น จึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ไม้เนื้อแข็งถาวร ดังนั้นการนำไม้ระกำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในพิธีส่งในบ้านจึงช่วยในการสืบทอด อัตลักษณ์ของความเป็นชองไว้ด้วย

๔.๓ การสืบทอดอัตลักษณ์ผ่านพิธีรบกับผี: การผลิตซ้ำเรื่องเล่าสงครามในกลุ่มชอง

ในพิธีส่งในบ้านมีอยู่ขั้นตอนหนึ่งที่เป็นการรบกันระหว่างมนุษย์กับผี กล่าวคือ เมื่อทหารถือเสาธงเดินไปรอบหมู่บ้าน ๑ รอบแล้วก็จะมาเชิญเจ้าพ่อไป ๑ รูป ตั้งแถวเดินไปบริเวณคลองที่สมมติว่าเป็นนอกชายแดนของหมู่บ้าน ทางทิศตะวันตก จากนั้นทั้งหมดเดินกลับมาเมื่อมาเจ้าพ่อเข้าเขตหมู่บ้าน ก็จะมีชาวบ้านถืออาวุธ (ปลอม) มาสู้กับผีและทหารผีเหล่านั้น ซึ่งชาวชองมีความเชื่อว่าชาวบ้านจะต้องรบ

ชนะผี เสมือนกับว่าชาวบ้านสามารถเอาชนะกับสิ่งไม่ดีต่างๆ นานาได้ โดยให้ผีนั้นล้มลงกับพื้นถือว่าแพ้แล้ว

เหตุการณ์ดังกล่าวนับเป็นการสืบทอดอัตลักษณ์ของชองอย่างหนึ่ง ผ่านการผลิตซ้ำเรื่องเล่าสงครามที่บรรพบุรุษชองเคยประสบมาและส่งต่อให้ลูกหลานชองได้รับรู้ผ่านพิธีกรรมสำคัญของหมู่บ้าน กล่าวคือ ในพิธีกรรมนี้ได้สะท้อนร่องรอยของการถูกรุกรานของกลุ่มชองโดยกลุ่มคนไทยและเขมร ในแง่นี้ยังอาจมองได้ว่านอกจากการสู้รบนี้จะเป็นการขจัดเคราะห์ร้ายแล้ว ยังเป็นการแก้เคล็ดไม่ให้มีคนนอกมารุกรานคนชอง รวมทั้งปลุกพลังสามัคคีให้ชาวชองเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันด้วย ทั้งนี้เพราะในประวัติศาสตร์และเรื่องเล่าของชองนั้น ปรากฏร่องรอยการถูกรุกรานไว้มากมาย อาทิ **ตำนานพระนางกาไว** ที่กล่าวถึง พระเจ้าพรหมทัต มีพระโอรสกับพระเอกอัครมเหสี ๒ พระองค์ พระเชษฐาทรงพระนามว่าพระไวยทัต พระอนุชาทรงพระนามว่าพระเกตุทัต ต่อมาพระเอกอัครมเหสีสิ้นพระชนม์ จึงทรงอภิเษกพระมเหสีองค์ใหม่ขึ้น คือ พระนางกาไว มีโอรสด้วยกันอีกหนึ่งพระองค์ พระนางกาไวมีพระประสงค์ จะให้โอรสของนางได้ครองราชย์ในนครจันทบุรี จึงได้ทูลขอให้พระเจ้าพรหมทัตส่งพระโอรสของพระมเหสีเดิมออกไปสร้างเมืองใหม่อยู่ในท้องที่กันดารทางเหนือแดนต่อแดน (เขตอำเภอโป่งน้ำร้อนในปัจจุบัน) ทั้ง ๒ พระองค์ ซึ่งพระเจ้าพรหมทัตก็ทำตาม ต่อมาเมื่อพระเจ้าพรหมทัตสวรรคต พระนาง กาไวจึงสถาปนาพระโอรสขึ้นเป็นกษัตริย์ครองนครต่อไป แต่เนื่องจากพระโอรสยังทรงพระเยาว์อยู่ พระนางจึงเป็นผู้สำเร็จราชการแทน ฝ่ายพระไวยทัตและพระเกตุทัตเมื่อทราบข่าวพระบิดาสวรรคตก็ยกกองทัพมาเพื่อชิงเมืองคืน โดยขอความช่วยเหลือจากกษัตริย์ขอมเมืองนครธม จนทำให้ได้รับชัยชนะที่สุด[๔๔] ในตอนจบของเรื่องนั้นมีสองสำนวน สำนวนหนึ่งว่าพระนางเอาทองโปรยเพื่อให้ทหารฝ่ายตรงข้ามเก็บ เปิดโอกาสให้พระนางหนีได้ อีกสำนวนหนึ่งว่าพระนางกาไวเก่งในทางทำเสน่ห์โดยทำ

---

[๔๔]เอนก บุญภักดี. “บันทึกการศึกษาเรื่องเมืองจันทบุรี” สารคดีเกี่ยวกับเมืองจันทบุรี. สมาคมชาวจันทบุรี ในพระบรมราชินูปถัมภ์ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗ พิมพ์ชำร่วยในงานพระราชทานเพลิงศพ นางวรรณ จันทวิมล ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๑๔ หน้า ๙๓–๙๔.

เสน่ห์ให้พระเจ้าพรหมทัตหลง แต่ท้ายสุดพระนางก็ต้องปรุงยาพิษชื่อว่า “มหาไว” เพื่อจบชีวิตพระนางเองด้วย “ขัตติยมานะ”[๔๕] สำนวนหลังนี้ทำให้ชาวชองเชื่อว่าพระนางกาไวนี้เป็นบรรพบุรุษของชาวชองเพราะมีความสามารถเช่นเดียวกับชาวชอง ส่วนพระเจ้าพรหมทัตนั้นสันนิษฐานว่าหมายถึงพวกแขกจามหรือพวกพ่อค้าอินเดียที่มีเงินและอำนาจเพียงพอสถาปนาตัวขึ้นเป็นเจ้าผู้ครองนคร เพราะบริเวณนี้ใกล้กับท่าเรือการค้าใหญ่ของเมืองจันทบุรี ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าตำนานเรื่องนี้สะท้อนการต่อสู้ของชาวชอง ที่มีต่อชนอีก ๒ กลุ่มคือ พวกพ่อค้าแขก และพวกขอม หรือในนิทานอธิบายเหตุเรื่อง **ทำไมจึงเรียกเสลดพังพอนว่าชองระอา** เนื้อเรื่องกล่าวถึงว่า สมัยก่อนนั้น ชาวชองที่อยู่ตามป่าเขาของจังหวัดตราดนั้น เมื่อไปอยู่บริเวณใด ก็จะนำยาพิษไปโรยในลำธารบริเวณนั้นเพื่อไม่ให้คนไทยไปก้าวล่วงเขต ชาวชองเท่านั้นที่จะมียาถอนพิษ ต่อมาเกิดการต่อสู้กันระหว่างคนไทยกับคนชอง คนไทยจึงพยายามหาวิธีที่จะถอนพิษยา จึงทดลองใช้ต้นเสลดพังพอนนี้รักษาก็สามารถถอนพิษได้ ฝ่ายพวกชองก็ปรุงยาพิษใหม่ แต่จะปรุงยาพิษสักกี่ขนาน เสลดพังพอนนี้ก็สามารถถอนพิษได้หมด จนชาวชองเหนื่อยระอาไปในที่สุด จึงเรียกเสลดพังพอนนี้ว่า “ชองระอา” และนิทานอธิบายเหตุเรื่อง **ความเป็นมาของหมู่บ้านทุ่งไก่ดัก** เนื้อเรื่องกล่าวว่า ความจริงชื่อเดิมของหมู่บ้านคือ ทุ่งดัก ไม่ใช่ทุ่งไก่ดัก ที่ได้ชื่อว่า ทุ่งดัก เพราะสมัยก่อนเมื่อประมาณ ๔๐-๕๐ ปีที่แล้ว ชาวเขมรมักหลบเข้ามาในหมู่บ้านแล้วเข้ามาทำร้าย จึงต้องทำหลุมดักไว้ จึงได้ชื่อว่า ทุ่งดัก นอกจากนี้ยังปรากฏในวัฒนธรรมความเชื่อในเรื่องอาหารการกินของชาวชอง คือ ชาวชองจะตำข้าวเปลือกมาเป็นข้าวสาร เพื่อใช้หุงรับประทานในลักษณะวันต่อวันไม่เหลือเผื่อวันพรุ่งนี้หรือวันอื่นๆ และการหุงหาอาหารก็ทำอาหารมื้อต่อมื้อไม่ให้อาหารเหลือไปถึงมื้ออื่น เมื่อรับประทานอาหารเสร็จในแต่ละมื้อแล้วจะเก็บล้างคว่ำหมด ถ้าหากข้าวเหลือจะโปรยให้ไก่ หรือสุนัขกิน เขาจะไม่เหลือทิ้งไว้ เพราะต้องเข้าป่า หรือไปนา ส่วนมากจะมีมีคนเฝ้าบ้าน ถ้าเหลืออาหารทิ้งไว้ สัตว์ร้ายหรือสัตว์อื่นๆ จะเข้าบ้านหรือกลัวว่าคนอื่นๆจะมากลั่นแกล้งใส่ยาพิษ ยาเบื่อ บาเมา ลงไปในอาหาร[๔๖]

---

[๔๕] ธรรม พันธุศิริสด. **พระนางกาไว.** (จันทบุรี: คนรักบ้าน, ๒๕๔๑). หน้า ๑๗.

[๔๖] สุเรขา สุพรรณไพบูลย์. **การศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ชอง.** รายงานวิจัยเสนอต่อสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๓๐. หน้า ๓๗

เรื่องดังกล่าวนี้สอดคล้องกับที่ บาทหลวงมงเซเญอร์ ปาลเลกัวซ์ กล่าวว่า *“ทางทิศเหนือของจังหวัดจันทบุร กล่าวกันว่ามีภูเขาล้อมรอบเป็นวงกลมทีเดียว เป็นที่ตั้งถิ่นที่อยู่อาศัยของชนเผ่าชอง ซึ่งรักษาเส้นทางเข้าออกตามช่องเขาทุกด้านไว้อย่างหวงแหน จะยอมให้บุคคลภายนอกผ่านเข้าไปได้ก็แต่เฉพาะผู้ที่ติดต่อทำมาค้าขายเล็กๆ น้อยๆ ที่คาดว่าจะไม่เป็นภัยแก่พวกเขาเท่านั้น พวกชองเคารพในตัวหัวหน้าเผ่ามาก หัวหน้าเป็นผู้มีอำนาจเด็ดขาด[๔๗] สั่งให้ดำเนินการตามกฎและประเพณีโดยเคร่งครัด กฎหมายของเผ่าชองนี้กล่าวกันว่าเข้มงวดนัก แต่ไม่ค่อยมีการละเมิดเท่าใดเลย[๔๘]นอกจากนี้ยังกล่าวอีกว่า “กล่าวกันว่าชนเผ่านี้ใช้ยาเบื่อโรยลงในบ่อและทางน้ำรอบบริเวณ เพื่อป้องกันมิให้คนแปลกหน้าใช้ความพยายามเข้าไปทำการติดต่อได้”[๔๙]*

จากข้อความข้างต้นยังจะเห็นได้ว่าสังคมชองเป็นสังคมปิดและระมัดระวังตัว หัวหน้ามีอำนาจอย่างเด็ดขาด และแม้ว่าผู้นำจะตายไปแล้ว สถานภาพของการเป็นผู้นำก็จะยังคงดำรงอยู่ด้วยการเป็น **“หัวหน้าผี”** ต่อไปอีกด้วย

๔.๔ การสืบทอดอัตลักษณ์ผ่านพื้นที่ประกอบพิธี: การประกาศอาณาเขตชาวชอง

ในการประกอบพิธีส่งในบ้านของชาวชองที่บ้านทุ่งไก่ดักนี้ มีการประกอบพิธีรวม ๓ วัน และในแต่ละวันก็ใช้พื้นที่แตกต่างกัน กล่าวคือ **วันแรก** พิธีจะทำบริเวณที่เรียกว่า “ห้วงปัง” ซึ่งเป็นที่อยู่ในป่า บนเนินเขา ห่างจากหมู่บ้านไปในทางทิศตะวันออก เหตุที่เลือกบริเวณนี้เนื่องชาวบ้านเล่าว่า สถานที่แห่งนี้เคยเป็นวัดโบราณ ห่างจากวัดประจำหมู่บ้านประมาณ ๓-๔ กิโลเมตร หลักฐานที่ชาวบ้านยืนยันว่าที่แห่งนี้เคยเป็นวัดร้างก็คือเสาไม้หลักหนึ่ง ซึ่งปัจจุบันเหลือเพียงตอเท่านั้น ส่วน **วันที่สอง** ทำพิธีที่บริเวณลานหน้าวัดสุวรรณภักดี (วัดทุ่งไก่ดัก) เป็นวัดเก่าแก่

---

[๔๗] ผู้นำอาวุโสของชองในสมัยโบราณเรียกว่า “หลวงพล” (มนทิพย์ ไชยมล.**มติชนรายวัน.** วันอาทิตย์ที่ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๑ หน้า ๗.)

[๔๘] มงเซเญอร์ ปาลเลกัวซ์. สันต์ ท. โกมลบุตร (แปล). **เล่าเรื่องกรุงสยาม.** กรุงเทพฯ: ก้าวหน้า,๒๕๒๐. หน้า ๔๕.

[๔๙] **เรื่องเดิม.** หน้า ๔๖.

ประจำหมู่บ้านและเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านทุ่งไก่ดัก ตั้งอยู่ใจกลางของหมู่บ้าน และวันที่สาม ทำพิธีกันที่ “ เนินกระบก ” ห่างจากหมู่บ้านออกไปในทางทิศตะวันตก เพราะสถานที่นี้เชื่อว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เพราะเคยเป็นวัดเก่าเช่นกัน ชาวบ้านเล่าว่าเดิมเป็นวัดนี้มีเสาธงและธงเป็นรูปจระเข้

จากพื้นที่ในการประกอบพิธีกรรมข้างต้นจะเห็นได้ว่าชาวบ้านได้เลือกสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้านที่เคยนับถือกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ และเมื่อพิจารณาจากที่ตั้งของสถานที่ประกอบพิธีกรรมแล้วจะพบว่ามีการประกอบพิธีกรรมตั้งแต่ฝั่งตะวันออกไปจนถึงฝั่งตะวันตกของหมู่บ้าน แทบจะครอบคลุมพื้นที่ของหมู่บ้านทั้งหมด ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลให้ทั่วทั้งหมู่บ้าน ในแง่นี้ยังอาจพิจารณาได้ว่าเป็นการสืบทอดอัตลักษณ์ของชาวชอง โดยการประกาศพื้นที่หรืออาณาเขตของชาวชอง ว่าพื้นที่เหล่านี้เป็นพื้นที่ของตนและได้รับความชอบธรรมจากผีบรรพบุรุษซึ่งรับรู้ผ่านพิธีกรรมนี้แล้วด้วย สอดคล้องกับที่ได้กล่าวมาก่อนหน้านี้แล้วว่าแต่เดิมสังคมชองเป็นสังคมปิด และมีการระมัดระวังในการเข้าออกพื้นที่หมู่บ้านอย่างมากนั่นเอง

ความส่งท้าย

ประเพณีส่งในบ้านของชาวชอง ที่บ้านทุ่งไก่ดัก ต. ท่ากุ่ม อ.เมือง จ. ตราด สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อและพิธีกรรมแบบเก่าที่ดำเนินไปท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคมชอง ทั้งการรับพระพุทธศาสนาที่มีการนิมนต์พระภิกษุเข้ามาเจริญพระพุทธมนต์ให้เป็นส่วนหนึ่งในพิธีกรรมวันแรกและวันสุดท้ายด้วย อย่างไรก็ตามประเพณีส่งในบ้านยังทำให้เห็นถึงบทบาทในการควบคุมและรักษาแบบแผนพฤติกรรมของสังคมชอง เนื่องจากจะเห็นได้ว่า ผีบรรพบุรุษจะคอยตักเตือนว่ากล่าวลูกหลานที่ทำผิด เช่น ในปีที่ผ่านมามีชาวชองคนหนึ่งบนผีโรงไว้แล้วไม่แก้บนผีบรรพบุรุษก็มาทวง ชาวบ้านก็รับว่าจะปฏิบัติตามเพื่อให้ถูกต้องตามประเพณีชอง หรือชายคนหนึ่งที่ทำร้ายมารดาผีบรรพบุรุษก็ว่ากล่าวจนให้สัญญาว่าจะไม่ทำอีก นอกจากนี้ในพิธีกรรมที่มีการรบกับผีบรรพบุรุษ ก็เป็นการสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชาวบ้านด้วย ซึ่งจะช่วยให้สังคมชองมีความสามัคคีและสงบสุขได้ในที่สุด นอกจากนี้ประเพณีส่งในบ้านยังมีบทบาทในการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ลูกหลานชอง

เนื่องจากในอดีตก่อนที่จะรับพระพุทธศาสนานั้นชาวชองนับถือผีต่างๆ ที่เกี่ยวกับธรรมชาติ ชีวิตพึ่งพาและใกล้ชิดกับธรรมชาติที่ไม่มีความแน่นอน อาทิ การเข้าป่าล่าสัตว์ การปลูกพืช ดังนั้นจึงต้องการขวัญกำลังใจ ทำให้ต้องพึ่งพาผีบรรพบุรุษให้ช่วยคุ้มครองและทำนายให้ ดังปรากฏในการนำไม้ระกำมาตัดเป็นท่อนเล็กๆ แทนชีวิตคนและสัตว์เลี้ยงในบ้านเพื่อให้ผีบรรพบุรุษช่วยคุ้มครอง หรือการ “บูนจอก” และการพยากรณ์ของ “ผีช้างเผือก” ที่พยากรณ์อนาคตของหมู่บ้านในแต่ละปี รวมทั้งการตรวจดูดวงชะตาของลูกหลานโดยผีบรรพบุรุษแต่ละรูป ที่จะช่วยให้ลูกหลานรู้แนวทางในการดำเนินชีวิตของตัวเองและเตรียมตัวรับสิ่งที่จะเกิดขึ้นได้ล่วงหน้า อย่างไรก็ดีการรักษาของก่งวอง ก็เป็นการใช้จิตวิทยาสร้างขวัญและกำลังใจให้ผู้ป่วยรู้สึกถึงความรักและความห่วงใยของผีบรรพบุรุษที่มีต่อลูกหลาน ทำให้สุขภาพจิตดีขึ้นและส่งผลต่อสุขภาพกายในภายหลัง

การสืบทอดอัตลักษณ์ของชาวชองผ่านพิธีส่งในบ้านของชาวชองบ้านทุ่งไก่ดัก แสดงให้เห็นถึงความพยายามในการดำรงรักษา “วัฒนธรรมชอง” และความภาคภูมิใจในความเป็น “ชอง” ได้เป็นอย่างดี นับเป็นตัวอย่างที่ดีแก่กลุ่มชนอื่นๆ ในการรักษาขนบธรรมเนียมของตนไม่ให้เสื่อมสลายไปท่ามกลางการแผ่ขยายของวัฒนธรรมต่างประเทศและระบบทุนนิยมที่กำลังเข้ามามีบทบาทอย่างมากในสังคมไทยปัจจุบัน

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กรรณิการ์ เกนิกานนท์. **ชอง.** กรุงเทพฯ: บรรณกิจ, ๒๕๒๒.

กิมโซ๊ะ ขำสม. อายุ ๗๒ ปี ผู้นำพิธีทำบุญส่งบ้านท่าพริก บ้านเลขที่ ๖๐/๑ หมู่ ๖ ต.ท่าพริก อ. เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๔๗

จิตร ภูมิศักดิ์. **ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ ฉบับสมบูรณ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ: ศยาม, ๒๕๔๐.

จิ๋วตักก่วง, ปะแดงมหาบุญเรือง คัชมาย์ (แปลและเรียบเรียง). **จดหมายเหตุ เรื่องชาวเมืองเจนละ.** สุรินทร์: อาศรมภูมิปัญญาและศูนย์เครือข่ายการเรียนรู้ สถาบันราชภัฏสุรินทร์, มปป.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. **เสด็จประพาสเมืองจันทบุรี.** พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายขนบ บุปผเวส เป็นกรณีพิเศษ ณ เมรุวัดราษฎร์บำรุง อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี วันที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๔๖. หน้า ๓๗.

ชิน อยู่ดี. **รายงานเสนอกองโบราณคดี กรมศิลปากร** เมื่อวันที่ ๗ มกราคม ๒๕๐๖ (เอกสารอัดสำเนา)

ชิน อยู่ดี. “ไทยเผ่าชองที่จันทบุรี” **ดำรง** ฉบับที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๑๘ หน้า ๓๒-๔๑.

ธรรม พันธุศิริสด. **พระนางกาไว.** จันทบุรี: คนรักบ้าน, ๒๕๔๑.

ธรรมสรคุณ,พระครู และ ธรรม พันธุศิริสด. **อารยธรรมชองจันทบุรี อาณาจักรจันทบูร เมืองเพนียด.** จันทบุรี: คนรักบ้าน, ๒๕๔๑) หน้า ๑๑.

“บนเส้นทางต่างสายในเมืองจันท์” **นิตยสาร อสท.** พฤษภาคม ๒๕๔๒. หน้า ๖๔

บริหารเทพธานี, พระ. “ประวัติจังหวัดตราด” **นาวิกศาสตร์** ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๗-๙ กรกฎาคม ๒๔๗๘

บุญเดิม พันรอบ. **การสำรวจลักษณะสังคมและวัฒนธรรมพื้นบ้านภาคตะวันออก.** ชลบุรี: โครงการวิจัยภาษาและวัฒนธรรมพื้นบ้านภาคตะวันออก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน พ.ศ. ๒๕๒๒.

ม.ศรีบุษรา. “ชอง” **ที่ระลึกในพิธีเปิดหอสมุดแห่งชาติ รัชมังคลาภิเษก จันทบุรี.** วันพฤหัสบดีที่ ๙ สิงหาคม ๒๕๓๓.

มงเซเญอร์ ปาลเลกัวซ์. สันต์ ท. โกมลบุตร (แปล). **เล่าเรื่องกรุงสยาม.** กรุงเทพฯ: ก้าวหน้า, ๒๕๒๐.

มนทิพย์ ไชยมล. “ชอง” **มติชนรายวัน.** วันอาทิตย์ที่ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๑ หน้า ๗.

ส.พลายน้อย. **สารานุกรมประวัติศาสตร์ไทย ฉบับปรับปรุงใหม่.** มปท. ,๒๕๒๗.

ส.พลายน้อย. **พฤกษนิยาย.** กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา,มปป.

สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดตราด. **การศึกษาประวัติ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมชาวชองในจังหวัดตราด.** มปท. ๒๕๔๔.

สุจริตลักษณ์ ศรีผดุง. “ภาษาต่างๆ ในตระกูลออสโตรเอเชียติค” **วารสารภาษาและวัฒนธรรม.** ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๒๔.

สุริยา รัตนกุล. “ภาษาตระกูลออสโตรอาเซียติคในประเทศไทย” **วารสารภาษาและวัฒนธรรม** ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๒๙.

สุเรขา สุพรรณไพบูลย์. **การศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ชอง.** รายงานวิจัยเสนอต่อสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย พ.ศ.๒๕๓๐.

สุวิไล เปรมศรีรัตน์. “พัฒนาระบบเขียนภาษาชอง” **วารสารภาษาและวัฒนธรรม.** ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๔๓.

หยวก เฉิดฉาย อายุ ๗๗ ปี ชาวชองร่างทรงในพิธีส่งในบ้าน บ้านทุ่งไก่ดัก ต.ท่ากุ่ม อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๔๗

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ม.๓๕๘. **เรื่องเจ้าคุณเทศาตรวจการเมืองระยองแลเมืองตราด.** ร.ศ.๑๒๘.

เห ติงสาโรจน์ อายุ ๖๗ ปี ชาวชองร่างทรงในพิธีส่งในบ้าน บ้านทุ่งไก่ดัก ต.ท่ากุ่ม อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๔๗

อภิลักษณ์ เกษมผลกูล. **เล่าเรื่องเมืองตราษบุรี ๑.** กรุงเทพฯ: องค์การบริหารพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน,๒๕๕๒.

อภิลักษณ์ เกษมผลกูล. “เสือสมิง: ร่องรอยนวัตกรรมความเป็น “ผี” ที่สร้างสรรค์จากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติของชาวภาคตะวันออกของไทย” บทความนำเสนอในการประชุมวิชาการระดับชาติ “มหาวิทยาลัยบูรพา ๒๕๕๔” วันที่ ๖ – ๙ กรกฎาคม ๒๕๕๔ ณ มหาวิทยาลัยบูรพา

จัดโดย มหาวิทยาลัยบูรพา ร่วมกับเครือข่ายอุดมศึกษาภาคตะวันออก

อรสม สุทธิสาคร. “ชอง: ตำนานชนพื้นเมืองภาคตะวันออก” ชีวิตจากเงาเวลา. กรุงเทพฯ: ต้นอ้อ, ๒๕๓๓.

ออน สุขขัง อายุ ๗๔ ปี ผู้นำพิธีส่งในบ้าน บ้านทุ่งไก่ดัก ต.ท่ากุ่ม อ.เมือง จ.ตราด สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔.

เอนก บุญภักดี. “บันทึกการศึกษาเรื่องเมืองจันทบุรี” **สารคดีเกี่ยวกับเมืองจันทบุรี.** สมาคมชาวจันทบุรี ในพระบรมราชินูปถัมภ์ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗ พิมพ์ชำร่วยในงานพระราชทานเพลิงศพ นางวรรณ จันทวิมล ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๑๔ หน้า ๙๓–๙๔.

ภาษาอังกฤษ

Bascom, William. The Form of Folklore: Prose Narratives. in Dundes, Alan (editor) **Sacred Narrative Reading in the Theory of Myth.** Berkeley: University of California Press, 1980.

Dundes, Alan. **The Study of Folklore.** New York: Englewood Cliffs, N.T.; Prentice-Inc., 1965.

Eliade, Mircea. **The Sacred and the Profane the Nature of Religion.** New York: A harvest Book, 1956.

Turner, Victor. **The Ritual Process: Structure and Anti-Structure.** New York: Cornell University Press, 1977.

Van Gennep, Arnold, **The Rites of Passage.** Chicago: The University of Chicago Press, 1960.

Wessing, Robert. **The Soul of Ambiguity: The tiger in Southeast Asia.** Chicago: Center of Southeast Asian Studies, North Illinois University, 1986.